

ŞİA'DA İSMET İNANCI VE Şİİ TEFSİRLERDE MELEKLER VE PEYGAMBERLERİN MÂSUMİYETİNE AYKIRI RİVAYETLER

Hüseyin ZAMUR

Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, Arap Dili ve Belagâtı Ana Bilim Dalı,
huseyin.zamur@dicle.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-6598-2143>

Article Types / Makale Türü:

Research Article / Araştırma Makalesi

Received / Makale Geliş Tarihi: 04/01/2022

Accepted / Kabul Tarihi: 19/04/2022

<https://doi.org/10.26791/sarkiat.1053368>

ŞİA'DA İSMET İNANCI VE Şİİ TEFSİRLERDE MELEKLER VE PEYGAMBERLERİN MÂSUMİYETİNE AYKIRI RİVAYETLER

ÖZ

İsmet konusu ilk dönemden itibaren tartışılmış ve bu konuda birçok fikir öne sürülmüştür. Görüşler arasında en katı tutumun Şîa tarafından benimsendiğini söylemek mümkündür. Nitekim Şîa'da peygamberler hem peygamberlik öncesi hem de sonrasında, bilinçli veya bilinçsiz tüm fiillerinde mâsum kabul edilmişlerdir. Aynı şekilde melekler de tüm fiillerinde mâsum addedilmişlerdir. Ancak bu tutumun tamamıyla Şîi tefsirlere yansıdığını söylemek zordur. Şîi müfessirlerin mâsum addedilen peygamberler ve melekler hakkındaki tutumlarında yeknesaklığın olduğunu söylemek de imkân dailinde değildir. Zira ismete aykırı bazı rivayetler kimi tefsirlerde reddedilmeden aktarılırken, aynı rivayetlerin bazı alimlerce şiddetle eleştirilebildiğine de rastlanmıştır. Bir kısım Şîi müellifin, Hz. Peygamber'in ve imamların ismetine büyük önem vermelerine karşın peygamberlerin ve meleklerin ismetine hâlel getiren birtakım rivayetleri aktarmaktan çekinmedikleri saptanmıştır. Bu nedenle çalışmada Şîa'daki ismet inancı ve Şîi tefsirlerde bu inanca aykırı olan rivayetler aktarılmış, akabinde ismete konu olan ayetlerin Şîi inanca aykırı şekilde tefsir edildiği yine Şîi alimlerin görüşleriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler Şîa, Peygamberler, Melekler, İsmet, Rivayet, Tefsir.

ISMAH BELIEF AT SHIA AND CONTRARIAN NARRATIONS TO INNOCENCE OF ANGELS AND PROPHETS IN SHIA TAFSEER

ABSTRACT

The subject of ismah (infallibility) has been discussed since the first period and many ideas have been put forward on this subject. It is possible to say that the most strict attitude among the those views is adopted by the Shia. As a matter of fact, in Shia, prophets were accepted as innocent/infallible in all their conscious or unconscious actions, both before and after prophethood. Likewise, angels are also considered innocent/ infallible in all their actions. However, it is difficult to say that this attitude is fully reflected in Shiite commentaries. It is also not possible to say that there is a uniformity in the attitudes of Shiite commentators about the prophets and angels who are considered innocent/ infallible. Because in some tafseer narrations contrary to the ismah/infallibility were conveyed, these narrations were severely criticized by some other scholars. It has been determined that some Shiite authors do not hesitate to cite some narrations that harm the ismah of the prophets and angels, although they attach great importance to the ismah of the Prophet Mohammed and the imams. For this reason, in this study, the belief of ismah/infallibility in Shia and the narrations that are contrary to this belief in Shiite tafseer have been determined. Afterwards, it was tried to be revealed with the views of Shiite scholars that the verses that were the subject of the ism were interpreted by some scholars in a way contrary to the Shiite belief.

Keywords: Shia, Prophets, Angels, Ismah, Narration, Tafseer.

GİRİŞ

İnsanların dünyada doğru yolu bulmaları, dünya ve ahiret kurtuluşuna ermeleri için Allah Teâlâ tarafından görevlendirilen peygamberler; Allah'ın zeki, akıllı, mâsum, emin ve doğru sözlü olan seçkin ve salih kullarıdır. Peygamberler, inananlar için rol model olduklarından kendilerini küçük düşürecek eylemlerden ve büyük günahlardan mâsumdurlar.¹ Diğer kültürlerden İslâm kültürüne geçmiş bazı hikayelerin peygamberlerin şahsiyetlerine ve mâsumiyetine hâle getirdiği bir gerçektir. Bu tür rivayetlerin İslâmî kaynaklarda eleştirilmeden aktarılması okuyucuların bunları sahih rivayetler olarak algılamasına neden olabilmektedir. Bu nedenle bazı İslâm âlimleri bu tür rivayetlerin ayıklanması için büyük gayretler sarf etmiştir. Ancak buna rağmen peygamberlerin ismetine aykırı birçok rivayetin İslâmî kaynaklarda yer aldığı görülmektedir.

Bu meyanda Şîî âlimlerin ismet konusunda katı bir tutuma sahip olduklarını söylememiz gerekir. Buna rağmen birtakım Şîî tefsir kaynağında peygamberlerin ve meleklerin mâsumiyetine hâle getiren birçok rivayetin var olduğuna rastlanmaktadır. Mamafih Şîa'nın imamların mâsumiyeti hakkında takındıkları sert tutum bazen peygamberler ve meleklerin ismetini zedeleyen bir hale dönebilmiştir. Zira Şîa tarafından Şîî imamlarının mâsum addedilmesi, onların kimi konularda kültürel birikimlerine dayanarak söyledikleri sözlerin müntesipleri tarafından nas kabul edilmesine neden olmuştur. Bu durum nadiren de olsa melekler ve peygamberler hakkında imamlara atfedilen bazı olumsuz rivayetlerin Şîî kaynaklarda yer bulmasına neden olmuştur. Onlardan nakledilen rivayetlerin vahiy mahsulü olarak kabul edilmesinin bu tür rivayetlerin Şîî kültürde yer edinmesindeki etkisi yadsınamaz.

İsmet inancı konusunda birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan bazı çalışmalarda ismet inancı kelam ilmi açısından değerlendirilmiş veya bu inancın Kur'an-ı Kerim'deki yansımaları ele alınmıştır.² Ancak Şîa'da ismet inancı ve bu inancın tefsire yansımalarıyla ilgili daha önce yapılmış bir çalışmaya rastlamadığımızdan Şîî müfessirlerin bu konudaki tutumlarını belirlemeyi uygun bulduk. Çalışmada, Şîa'daki ismet inancının rivayet tefsirlerine çok da yansımadağı ve ismete aykırı birçok rivayetin Şîî rivayet tefsirlerinde aktarıldığı yargısı üzerinde durulmuştur. Bu nedenle ilk dönemden itibaren Şîa'da önemli yere sahip Ayyâşî (ö.320/932), Kummî (ö.329/941), Tûsî (ö. 460/1067), Tabersî (ö. 548/1154), Mollâ Muhsin el-Kâşânî (ö. 1090/1679), Bahrânî (ö. 1107/1696), Meclisî, (ö. 1110/1698-99 [?]) ve Tabâtabâî (ö. 1322/1904) gibi müelliflerin rivayet ve dirayet tefsirleri incelenmiştir. Şîa'daki ismet inancının tefsirlere olumlu ve olumsuz yansımaları irdelenirken daha çok ismete aykırı rivayetler ele alınmıştır.

1. ŞİA'DA İSMET İNANCININ TARİHSEL GELİŞİMİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Bazı araştırmacılar tarafından İslâm kültüründe ismet inancının üçüncü yüzyıldan sonra ortaya çıktığı, bu inancın Ehl-i kitâbın tesiri ve Şîî kelamın gelişmesiyle birlikte oluştuğu öne sürülmüştür.³ Oysa ki tarihi süreç incelendiğinde ismet inancının ilk tezahürlerinin Kur'an-ı Kerim'de, hadislerde ve bir takım rivayetlerde var olduğu ve bu inancın daha sonra peyderpey sistematize edildiği görülecektir.⁴ Nitekim ismet keli-

1 Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî Şeyh Müfid, *Evâilü'l-makâlât*, 1. Bs (el-Mu'temeru'l-Âlemî, 1993), 62; Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *Şerhu'l-Mekâsîd* (Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2001), 3: 308-310.

2 Mehmet Bulut, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'da İsmet İnanç* (İstanbul: Risale, 1984); Mustafa Sinanoğlu, "Kelamcıların İsmet Anlayışının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi", *Dinî Araştırmalar* 3/8 (2000): 166-188; Galip Türcan, "Peygamberlerin İsmeti Meselesi", *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (2003): 91-114; Veysi Ünverdi, "Mu'tezile'de Peygamberlerin İsmeti", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015): 71-111; Mustafa Şen, "İsmet Sifatının Kur'an Yorumuna Etkisi (Hz. Dâvûd Örneği)", *Ekev Akademi Dergisi*, 77 (2019): 297-322; Mehmet Emin Günel, "İsmet-i Enbiya İlkesinin Kur'an'a Aykırı Yorumlanması ve Bunun Sebep Olduğu İtikadî Problemler", *Marîfe Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (2019): 637-659; Recep Demir, "İmâmiyye Şîasındaki İsmet Doktrinini Çerçevesinde Hz. İbrâhim'in Babasına İstiğfârı Meselesi", *Uluslararası Hz. İbrâhim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu*, 1. Bs (İstanbul: Nida Akademi, 2019), 1: 614-633.

3 Abdülhamit İrfan, "İslam'da İsmet İnanç", *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, trc. İlhan Avni 9/96-97 (Ankara 1970): 178.

4 Ayet ve hadislerde ismetin bir sorun olarak ele alındığını söylemek mümkün görünmemektedir. Ancak bunların ismete delalet ettikleri de yadsınamayacak bir gerçektir. Bu çalışmada Şîî kaynaklarda var olan bazı rivayetleri aktarmaya gayret ettik. Ehl-i sünnet'in ilk dönem tefsir ve hadis kaynaklarında ismet kavramı için ayrıca bk. Fatma Günaydın, "İlk Dönem Tefsir ve Hadis Literatüründe İsmet İnanç", *Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/1 (t.y.): 4-28.

mesi Kur'ân-ı Kerîm'de korumak anlamında kullanılmakta⁵ ve onda peygamberlerin ismetiyle ilişkilendirilebilecek birtakım âyetler yer almaktadır. Bunlardan bazıları tebliğ ismetine delalet ederken⁶ diğer bazıları fiilî ismete işaret etmektedir.⁷ Hatta bedenî korumaya delalet eden âyetlerin⁸ dahi bulunduğunu savunanlar olmuştur.⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de peygamberlerin seçkin, özel hasletlere sahip, korunmuş kişiler oldukları ve korunmanın da onların kendi iradeleriyle olduğu bildirilmektedir.¹⁰ Ayrıca âyetlerde peygamberlere itaat edilmesi¹¹ ve tabi olunması¹² gerektiği söylenmektedir. Çünkü peygamberler, günah işleyen ve küfre düşen kimseler olsalardı insanlardan peygamberlere itaat etmeleri ve tabi olmaları beklenmezdi.¹³

Âyetlerin yanı sıra Şîî kaynaklarda imamlardan aktarılan bazı rivayetlerde de peygamberlerin korunmuşluğu açık bir şekilde dile getirilmiştir. Hz. Ali'nin (ö. 40/661) Hz. Dâvûd¹⁴ ve Hz. Süleyman'ın ismetiyle ilgili sözleri buna delil olarak gösterilebilir.¹⁵ Aynı şekilde Ezârika'nın¹⁶ peygamberlerin ismeti ile ilgili söyledikleri¹⁷ o dönemde bu konunun en azından tartışıldığını göstermektedir. Erken dönem tarihi vesikalarda da ismet inancının bazı tezahürleri vardır.¹⁸ Şîî imamlardan Ebû Ca'fer Muhammed el-Bâkır (ö. 117/733), Ali b. Hüseyin'den (ö. 94/712) aktarılan rivayetlerde peygamberler ile imamların mâsumluğu ve imamların nas ile tayinine ilişkin bilgiler yer almaktadır.¹⁹ Ayrıca Hişâm b. el-Hakem el-Vâsîtî (ö. 179/795) tarafından Hz. Ali'nin mâsumiyetinin alenen savunulduğu bilinmektedir.²⁰ Abbâsi halifesi Me'mûn (ö. 218/833) ile sekizinci imam Ali er-Rıza (ö. 203/819) arasında geçen bir diyalogda er-Rıza'nın peygamberlerin mâsumiyetini savunduğu aktarılmaktadır.²¹ Sonraki dönemlerde Şîî âlimler tarafından ismet konusunun ayrıntılı bir

5 Zeccâc, (ö. 311/923) Hûd 11/43. âyetinde geçen (لا عاصم اليوم من امرالله) ifadesini "Bugün O'nun azabından korunacak hiç kimse yoktur." şeklinde tefsir etmiştir. Aynı şekilde (سَأْوِي إِلَى حَيْثُ يَعْصِمُنِي مِنَ الْمَاءِ) ifadesini "Ben, kendimi sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" şeklinde açıklamıştır. Ebû İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 1. Bs (Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988), 5/3/54.

6 Hâkka 69/44-47; Al-i İmrân 3/79.

7 Mâide 5/67.

8 Nisâ 4/113; Tevbe 9/27,40.

9 Ancak onların bedensel olarak korunmasından maksadın öldürülmelerinin egellenmesi olduğunu söylemek mümkündür. Zira peygamberlerin hayatlarında düşmanlarından birtakım sıkıntılara maruz kaldıkları bilinmektedir. Zeccâc'ın bu konudaki sözleri bu şekilde anlaşılrsa daha isabetli olacaktır. Nitekim Zeccâc, peygamberleri bedensel olarak korunan ve korunmayanlar diye ikiye ayırmaktadır. Ona göre peygamberler kendilerine şeriat verilenler ve verilmeyenler diye ayrıca iki kısma ayrılır. Kendilerine şeriat verilenler, Allah tarafından bedensel olarak da korunmuş kendisine şeriat verilmeyenler ise korunmamıştır. Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân*, 5: 2/195, 234.

10 En'âm 6/75, 80, 88, 124; Hûd 11/80; Sâd 38/46-47; Zümer 39/65.

11 Nisâ 4/64,80;

12 Al-i İmrân 3/32; A'râf 7/158; Haşr 59/7.

13 Bulut, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'da İsmet İnanç*, 43.

14 Ebû Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-Tûsî, *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî, t.y.), 8/554-555.

15 Hz. Ali, Hz. Dâvûd'a iftira atanlara iki had uygulayacağını ve Hz. Süleyman'ın da günahlardan münezzeh olduğunu söylemiştir. Ebû Alî Eminüddîn (Eminü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî, *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân* (Beyrût: Dâru'l-'Ulûm, 2005), 8/273-274.

16 Ezârika, Ebû Râşid Nâfî' b. el-Ezrak b. Kays b. Nehâr el-Hanefî'ye (ö. 65/685) nispet edilen bir fırkadır. Ebû'l-Feth Tâcüddîn (Lisânüddîn) Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal* (Kahire: Muessesetu'l-Halebî, 1968), 1/118.

17 Aktarıldığına göre Ezârika bu konuda şöyle demektedir: "Allah peygamberlikten önce kâfir olan birini veya peygamberlikten sonra küfre düşeceğini bildiği birini peygamber olarak seçebilir." Bk. Şehristânî, *el-Milel ve'n-nihal*, 1/122.

18 Haccâc b. Yûsuf'un (ö. 95/714) Abdülmelik b. Mervan'a (ö. 86/705) gönderdiği mektupta ve Muhammed b. Hanefiyye (ö. 81/700) için yapılan nitelermelerde o dönemde ismet inancının var olduğu görülmektedir. Bk. Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdirabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî İbn Abdurabbih, *el-İkdu'l-ferîd*, 1. Bs (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1984), 5/285; Cemil Hakyemez, "İmamiyye Şiasında İsmet İnanç – İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadileşmesi–", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (t.y.): 176.

19 Hasan b. Ali Askerî, *et-Tefsîru'l-mensûb ile'l-İmâm Hasan el-Askerî* (Kum: Medresetu'l-İmâm el-Mehdî, 1989), 138; Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, *el-Hisâl* (Kum: Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1983), 2/399; Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, *el-Emâlî* (Necf: el-Mektebetü'l-Hayderiyye, 1970), 563,576; Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, *Me'âni'l-ahbâr* (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1979), 133-137.

20 Ebû'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed b. Abdirrahmân et-Tarâifi el-Askalânî el-Malatî, *et-Tenbîh ve'r-reddu 'alâ ehli'l-ehvâi ve'l-bide'*, 1. Bs (Beyrût: el-Ma'hedü'l-İlmânî li'l-Ebhâsi's-Şarkıyye, 2009), 24-26.

21 Ali er-Rıza'dan aktarılan muhtelif rivayetler, peygamberlerin mâsumiyetinin ilk defa onun tarafından detaylı bir şe-

şekilde ele alındığı ve Şîi düşünceye uygun tanımlamalar yapıldığı görülmektedir. İsmetin peygamberlerin hangi dönemlerini kapsadığı ve peygamberlerin hangi sıfatlarında mâsum olması gerektiği konusunda İslâm mezhepleri tarafından farklı görüşler öne sürülmüştür.²² Ancak çalışmadaki amacımız bizatihi bu görüşler değil, Şîi düşüncedeki ismet inancını aktardıktan sonra bu inancın âyetlerin yorumuna olan etkisini ve Şîi tefsirlerde ismet inancına aykırı tefsir edilen âyetleri tespit edip değerlendirmektir.

İsmet kelimesi “عَصَمَ” filinden masdar olup sözlükte korumak, menetmek ve bir şeyi tutmak anlamlarına gelmektedir.²³ Şîa'daki ismet tanımı ehl-i sünnet'teki ismet tanımından daha katıdır.²⁴ Şîa'da peygamberler hem peygamberlik öncesi hem de sonrasında mâsum sayıldığından ve bilinçli veya bilinçsiz tüm fiillerinde mâsum kabul edilmektedir.²⁵ Şîilerdeki bu yorum hem Usûlî hem de Ahbârîlerce benimsenmektedir. Nitekim Usulîlerin öncülerinden Şeyh Müfid'e (ö. 413/1022) göre ismetin tanımı şöyledir: “Kulun güç yetirdiği halde Allah'ın inayetiyle günah işlemekten ve itaatsizlikten kaçınmasıdır.”²⁶ O, peygamberlerin ismetini ise şöyle izah etmiştir: İmâmiyye'nin çoğunluğuna göre peygamberler, peygamberlikten önce büyük günahlardan ve kendilerini küçük düşürebilecek tüm günahlardan korunmuşlardır. Ancak kendilerini küçük düşürmeyen günahları bilmeyerek işleyebilirler. Peygamberlikten sonra ise tüm günahlardan korunmuşlardır.²⁷ Ahbârîlerin öncülerinden sayılan Şeyh Sadûk (ö. 381/991) ise konuyu şöyle izah etmektedir: “Resul, nebi, imam ve melekler bütün kötülüklerden korunmuş ve münezzehtirler. Küçük ve büyük günah işlemeyiz; Allah'ın emirlerine karşı gelmez ve sadece kendilerine emredilene yaparlar.”²⁸ Şîa'ya göre peygamberlerin peygamberlikten önceki hayatlarında unutkanlık veya gaflet göstermeleri durumunda söyledikleri şeylere güven kalmaz ve hata yaptıkları takdirde de insanlar onlara tabi olmazlar, gönderilme amaçları boşa çıkar.²⁹ Allâme el-Hillî, (ö. 676/1277) İmâmiyye Şîasının tümünün peygamberlerin peygamberlikten önce ve sonra, bilerek veya unutarak büyük-küçük günah işlemekten ve kendilerini küçük gösteren eylemlerden mâsum olduğu görüşünde olduklarını söylemiştir.³⁰

Şîa mezhebinde imamlar da peygamberler gibi mâsum kabul edilmektedir.³¹ İmamların büyük ve küçük

kilde açıklandığını göstermektedir. Aktarılan bir rivayete göre Me'mûn, Ali er-Rıza'ya “Peygamberlerin mâsumiyetini mi savunuyorsun?” diye sormuş, o da “evet!” diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Me'mûn Ahzâb 6/78, A'râf 7/43 ile Bakara 2/260. âyetlerini sormuş, Ali er-Rıza da bu âyetleri ismete uygun olarak yorumlamıştır. Ali er-Rıza'nın açıklamaları için bk. Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, *et-Tevhîd*, 1. Bs (Kum: Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1978), 74,121,132; Hâşim b. Süleymân b. İsmâil b. Abdilcevâd el-Hüseyinî el-Bahrânî, *el-Burhân fi tefsîri'l-Kur'an*, 1. Bs (Kum: Muessesetu'l-Ba'se, 1995), 4/471.

22 Bulut, *Ehl-i Sünnet ve Şîa'da İsmet İnancı*, 25-160; Türçan, “Peygamberlerin İsmeti Meselesi”, 97-109; Ünverdi, “Mu'tezile'de Peygamberlerin İsmeti”, 82-106; Sinanoğlu, “Kelamcıların İsmet Anlayışının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi”, 165-186.

23 Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'an*, 5: 1/448; 3/54; 5/159; Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihâh*, 3. Bs (Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 2008), 711; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 3. Bs (Beyrût: Dâru Sadr, 1994), 12/403-405; Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdîrrezâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'Arûs* (Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, t.y.), 33/98-100.

24 İsmet kelimesi Ehl-i sünnet mezhebi tarafından terim olarak “Allah'ın peygamberleri temiz bir yaratılışa sahip kılarak onlara bedenî faziletler ihsan etmesi, ardından onlara yardım etmesi, sebat vermesi, huzurlu kılması ve onları doğru yola iletmesi”, “Cenâb-ı Hakk'ın kulda günahı yaratmaması”, “Günah işleyebilme yetisine sahip olduğu halde günahattan kaçınma melekesi” şeklinde tanımlanmıştır. Bk. Râgıb el-İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an* (Dımaşk: Dârü'l-Kalem, 2011), 570; Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî et-Tehânevî, *Keşşâfu istilâhâti'l-funûn ve'l-'ulûm* (Beyrût: Mektebetü Lübnân Nâşirûn, 1996), 2/1183; bü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Kitâbü't-ta'rîfât*, 3. Bs (Beyrût: Dârü'n-Nefâis, 2012), 228; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm Semîn el-Halebî, *Umdetu'l-huffâz* (Beyrût: 'Alemlü'l-Kütüb, 1993).

25 Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî Şeyh Müfid, *en-Nuketü'l-i'tikâdiyye*, 1. Bs (el-Mu'temerü'l-Âlemî, 1993), 37.

26 Şeyh Müfid, *en-Nuketü'l-i'tikâdiyye*, 37.

27 Şeyh Müfid, *Evâilü'l-makâlât*, 62.

28 Ebû Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî Şeyh Sadûk, *el-İ'tikâdât*, 2. Bs (Kum: Muessesetu'l-İmâmu'l-Hâdî, 2013), 304-305.

29 Şeyh Müfid, *en-Nuketü'l-i'tikâdiyye*, 37.

30 Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yûsuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar Hillî, *Nehcü'l-hak ve kaşvü's-sıdk*, 1. Bs (Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Lübnânî, 1982), 142.

31 Şeyh Müfid, *en-Nuketü'l-i'tikâdiyye*, 37; Şeyh Müfid, *Evâilü'l-makâlât*, 62; Murtazâ Askerî, *Me'âlimü'l-medreseteyn* (Merkezetu't-Tibâ'eti ve'n-Neşri'l-Mecma'i'l-Âlemî, lî Ehlibeyt, 2005), 1/262-268. İmamların ismeti ilk defa Hişâm b. Hakem tarafından ortaya atılmış daha sonra İmâmiyye Şîa'sı tarafından sistematize edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Metin Bozan,

bütün günahlardan mâsum oldukları ve ancak bilinçsiz bir şekilde mendûbu terk edebilecekleri söylenmiştir. Bu durum hem imam olmadan hem de imam olduktan sonra geçerlidir. Onlar küçüklüklerinden itibaren bütün noksanlık ve cehaletten mâsumdurlar.³² Bu nedenle imamlardan nakledilen sözlerle Hz. Peygamber'den nakledilen rivayetler eşdeğer sayılmaktadır. Yani onlardan nakledilen rivayetler Hz. Peygamber aracılığıyla Allah'a dayanmaktadır. Onların sözleri re'ye dayanmaz. Bilakis sözlerinin tümü Kur'an-ı Kerîm ve Sünnet'e dayanmaktadır. Şii kaynaklardaki rivayetler bunu açık bir şekilde göstermektedir.³³ Ayrıca imamlar insanların nesepleri konusunda vahyî bilgiye sahip olup insanların gelecekte benimseyecekleri inançları da bilirler. Hatta ölüleri dirilterek onlarla konuşabilirler.³⁴ Ayrıca Allah tarafından kendilerine gaybî bilgiler de verilmektedir ki bunlar vahiyle eşdeğerdir.³⁵ Şîa'da imamların bilgisi bu şekilde kabul edilince haliyle kendilerine isnad edilen "sahih" rivayetlere de ilâhî bir nitelik yüklenmiş ve böylece rivayetlerin eleştirilmesinin önüne geçilmiştir.

Şîa'da peygamberler ve meleklerin mâsumiyetine hâlel getirebilecek rivayetler özellikle ismet inancına dayandırılarak kabul edilmemektedir. Öyle ki Ehl-i sünnet kaynaklarında Resûl-i Ekrem hakkında indiği kabul edilen bazı âyetlerdeki hitap ifadeleri ya başkalarına yorumlanmakta veya Hz. Peygamber'e yönelik kabul edilse de âyetler ile kastedilenlerin başkaları olduğuna inanılmaktadır.³⁶ Bu tutum çoğu Şii müfessirde belirgindir.³⁷ Ayrıca sahih rivayetlerin kabul edilmesi dahi İslâmî ilkelere aykırı olmamasına bağlanmaktadır.³⁸ Böylece ismete aykırı olan birçok rivayet reddedilmektedir. Bu konuda usûlî ekolün öncüsü sayılan³⁹ Şerîf Murtazâ (ö. 436/1044) başı çekmektedir. O, "*Tenzihu'l-enbiyâ*" adlı eserinde peygamberlerin mâsumiyeti ile ilgili rivayetleri etraflıca ele almaktadır.⁴⁰ Tûsî'nin de Şerîf Murtazâ'nın öğrencisi olması hasebiyle ondan etkilendiği görülmektedir. Bu etkiyi Tabersî gibi diğer usûlî âlimlerinde de görmek mümkündür. Bu nedenle Şii müfessirlerin peygamberlerin ismeti konusunda nakledilen rivayetlere genellikle eleştirel yaklaşıtlarını söyleyebiliriz. Ancak Şîa tefsirinde bu konuda bir uygulama birliğinden ve tüm Şii müfessirlerin ismet konusunda aynı katı anlayışı benimsediğini ileri sürmek mümkün değildir. Zira ilk dönemden itibaren Şii literatürde önemi hâiz bazı rivayet tefsirlerinde ismete hâlel getirebilecek birtakım rivayetlerin aktarıldığı bir gerçektir.

2. Şİİ TEFSİRLERDE İSMET'E AYKIRI RİVAYETLER

Bazı Şii rivayet tefsir kaynaklarında özellikle de ilk dönemde kaleme alınan tefsirlerde ismet inancına aykırı birtakım rivayetler yer alabilmiştir. Bu da bize sonradan tüm Şîa tarafından benimsendiği söylenen

İmâmiyye Şiasının İmâmet Tasavvuru (4. ve 5. Asırlar), 1. Bs (İstanbul: İlahiyat, 2009), 113-121. Sünni gelenek içerisinde çikmiş olan Ahmedîliğin halifeye bakışı da Şîa'ya yakın bir eğilim göstermektedir. Zira Ahmedîler, Ahmedî halifesinin de günah noktasında ilahi kontrol altında olduğuna inanmaktadırlar. Konu hakkında bk. Halide Rumeysa Küçüköner, "Ahmedîlik'te Hilafet Eksikliğini Ayrıştırmalar", *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (Güz 2021): 867.

32 Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî Şeyh Müfid, *Tashîhu'l-İtikâdâtü'l-İmâmiyye*, 1. Bs (Kum: el-Mu'temerü'l-Âlemî, 1993), 129; Şeyh Sadûk, *el-İtikâdât*, 207. Sünnî kaynaklarda Şîa'daki imamların ismetine aykırı sayılabilecek rivayetler bulunmaktadır. Örneğin Hz. Ali'nin ismete aykırı sayılabilecek rivayetler için bk. Ömer Günan, *İslâm Tarihinde Müsâdere Uygulamaları (Hz. Peygamber Döneminden Emevîlerin sonuna kadar)*, 1. Bs (Ankara: İlahiyât, 2021), 117-122.

33 Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-Küleynî, *el-Kâfî* (Tahran: Dârü'l-kütübü'l-İslâmî, 2008), 1/51-58; Muhammed b. Hasan es-Saffâr, *Besâirü'd-derecât* (Kum: Mektebetu Ayetullah el-Mer'eşî, 1984), 1/299-302.

34 Saffâr, *Besâirü'd-derecât*, 1/62-296.

35 Saffâr, *Besâirü'd-derecât*, 1/315.

36 Ayrıntılı bilgi için bk. Alemü'l-hüdâ Ebü'l-Kâsım Ali b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Muhammed el-Alevî eş-Şerîf el-Murtazâ, *Tenzihu'l-enbiyâ* (Tahran: Medrese 'Âli Şehîd Mutahhârî, 1960), 167-208.

37 Nitekim onların Ca'fer es-Sâdık'tan naklettikleri bir rivayette şöyle denilmektedir: "Kur'an seni kastediyorum ancak cariyeye sen dinle şeklinde varid olmuştur." Arapça'ya uygun çevrilen bu deyim Türkçe de karşılığı şöyledir "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!" şeklindedir. Ondan nakledilen başka bir rivayet ise şöyledir. "Allah Kur'an-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e yönelik itâplarla geçmiş milletleri kastetmiştir." Ali b. İbrâhîm b. Hâşim el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3. Bs (Kum: Dârü'l-Kitâp, 1967), 1/171; Ebü'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ayyâşî, *et-Tefsîru'l-Ayyâşî* (Beyrût: Muessesetu'l-A'lamî, li'l-Metbû'e, 1991), 1/21; Murtazâ, *Tenzihu'l-enbiyâ*, 167-180.

38 Murtazâ, *Tenzihu'l-enbiyâ*, 148.

39 Seyyîd Muhsin el-Emîn, *A'yânü's-Şîa* (Beyrût: Dârü't-Ta'ârifi li'l-Metbû'ât, 1983), 8/214.

40 Şerîf Murtazâ, *Tenzihu'l-enbiyâ*, 15-208.

ismet inancı konusunda böyle bir icmardan bahsedilmesinin mümkün olmadığını göstermektedir. Nitekim özellikle Kummî'nin bazen de Ayyâşî'nin ismet inancına aykırı birtakım rivayetleri aktardıkları ve daha sonra bazı Şîi müfessirlerin de bu rivayetleri naklettikleri bilinmektedir. Hz. Adem'in cennetten atılma nedeni hakkında aktarılan rivayet bu türden bir rivayettir.⁴¹ Ayyâşî'nin Ca'fer es-Sâdik'a (ö. 148/765) dayandırdığı bir rivayete göre Allah mîsâk⁴² gününde Hz. Âdem'den Hz. Peygamber ile ailesine hasetle bakmamasını istedi ancak Hz. Adem cennete girdiğinde onları temsili olarak gördü ve onlara haset duydu. Velayeti inkâr ettiği ve haset meyvesinden yediği için cennetten atıldı.⁴³ Aynı rivayeti daha sonra Bahrânî ve Meclisî de aktarmıştır.⁴⁴ Tûsî ise Hz. Havvâ'nın Hz. Âdem'i sarhoş ettikten sonra ağaçtan yedirdiği yönünde bir rivayet aktarmış ve bunun mümkün olduğunu söylemiştir.⁴⁵ Hâlbuki Hz. Âdem'in cennetten atılma nedeni Bakara 2/35. âyetinde açık bir şekilde belirtilmiştir.⁴⁶ Sarhoşluk ise aklın baştan gitmesidir ve bu durum peygamberler hakkında düşünülemez. Hz. Âdem'in sarhoş olduktan sonra günah işlemesi veya kıskançlık nedeniyle günaha düşmesi peygamberlerin mâsumiyetine açıkça aykırıdır. Şerîf Murtazâ, Allah tarafından Hz. Âdem'e yöneltilen meyve yememe emrinin farz bir emir olmadığını, bu nedenle Hz. Âdem'in günahkâr olmadığını, tövbeyi de affolunmak için değil sevap kazanmak için yaptığını ve yine Kur'ân'da Hz. Âdem hakkında kullanılan (isyan etti) sözcüğünün de mecazi anlamda olduğunu söylemiştir. Murtazâ ayrıca peygamberlerin cezalandırılmaya müstahak olmasının mümkün olmadığını ve cennetten atılma sebeplerinin ceza değil nimetin alınması olduğunu söylemiştir.⁴⁷ Görüldüğü üzere bu konuda bazı Şîi müfessirler tarafından aktarılan rivayetler, Şîa'nın ismet inancına aykırıdır. Şîa'daki ismet inancına göre peygamberlerin Allah'ın emrine itaatsizlik göstermesi veya günaha girmeleri söz konusu değildir. Ayrıca Hz. Âdem'in cennetten indirilme nedeni olarak aktarılan rivayet Şîa'ya özgüdür.

İsmet inancıyla çelişen bir diğer rivayet ise Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın şirke düştüğüne dairdir. Bu rivayete göre şeytan onlara Abdulharis ismini verdikleri takdirde çocuklarının ölmeyeceğini söylemiş ve onlar da öyle yapmıştır.⁴⁸ Şîi müfessirlerce aktarılan bu rivayet peygamberlerin ismetine açık bir şekilde aykırıdır. Nitekim aynı sebeple birçok Şîi müfessir bu rivayeti eleştirmişlerdir. Bazı Şîi müfessirlerin bunu aktarıp ardından eleştirirken de ihtiyatla yaklaştığı, bazılarının ise buna şiddetle karşı çıktığı görülmektedir.⁴⁹ Âyetlerin siyak ve sibakı da şirke düşenlerden maksadın Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın olmadığını

41 Hz. Âdem'in Peygamberliğine hâle getirdiği düşünülen rivayetler genellikle onun cennetten atılma nedeni, Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın çocuk konusunda şirke düşmüş oldukları ve Hz. Âdem'in oğluna ağıtlar yakarak şiirler inşad ettiği gibi konular etrafında dönmektedir.

42 Sözlükte sözleşme anlamına gelen bu kelime ıstılahta ant ile pekiştirilen sözleşme anlamındadır. Kur'ân'da ise peygamberlerin ümmetleriyle birlikte Allah ile yaptıkları sözleşme anlamında kullanılmaktadır. Âl-i İmrân 3/81; Ahzâb 33/7; Nisâ 4/154 (bkz. Cevherî, *es-Sihâh*, 1123; İsfahânî, *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'ân*, 853.)

43 Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 1: 59-60; 2: 13.

44 Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr el-câmi'etu li ahbâri eimmeti'l-athâr*, 1. Bs (Beyrût: Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî, 1978), 11: 186; Bahrânî, *el-Burhân*, 1: 194.

45 Tûsî, *et-Tibyân*, 1: 162.

46 "Biz: Ey Âdem! Sen ve eşin (Havva) beraberce cennete yerleşin; orada kolaylıkla istediğiniz zaman her yerde cennet nimetlerinden yeyin; sadece şu ağaca yaklaşmayın. Eğer bu ağaçtan yerseniz her ikiniz de kendine kötülük eden zalimlerden olursunuz, dedik. Şeytan onların ayaklarını kaydırıp haddi tecavüz ettirdi ve içinde buldukları (cennetten) onları çıkardı. Bunun üzerine: Bir kısmınız diğerine düşman olarak ininiz, sizin için yeryüzünde barınak ve belli bir zamana dek yaşamak vardır, dedik."

47 Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 25-31.

48 Kummî'nin A'râf sûresinin "Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri Allah'a: And olsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız, diye dua ettiler." 7/189-190 şeklindeki âyetlerinin tefsirinde Ebû Ca'fer'den aktardığı bir rivayete göre Hz. Havvâ hamile iken İblîs yanına gelir ve şayet çocukta benim de payım olursa ve ona Abdülharis (Haris, şeytanın o günkü isim veya lakabı) adıyla isimlendirme niyetinde bulunursan sağlıklı bir erkek çocuğun olur. Böyle bir şeye niyetlenmezsen doğan çocuğun altıncı günün sonunda öleceğini söyler. Hz. Havvâ ile Hz. Âdem İblîs'in söylediğini yapmayınca çocukları ölür. İkinci hamilelikte İblîs yine gelir ve çocuğa Abdülharis ismini vermeye niyet etmezlerse çocuklarının hayvan suretinde doğacağını söyler. Hz. Âdem ve Hz. Havvâ bu sefer ona uyup çocuğa bu ismi verirler. Ayyâşî'nin Ebû Ca'fer'den naklettiği rivayette ise Hz. Âdem ile Hz. Havvâ'nın işlediği günahın ibadet değil itaat şirki olduğu söylenmiştir. Bk. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/21-253; Ebû'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî* (Beyrût: Muessesetu'l-A'lamî, li'l-Metbû'e, 1991), 2/46.

49 Mesela Şerîf Murtazâ, ilgili âyetin te'vîl edilmesi gerektiğini ve bu konuda aktarılan rivayetlerin de sahih senetli olsa bile te'vîl edilmesi veya reddedilmesi gerektiğini söylemiştir. Tûsî, peygamberlerin isyankâr olarak niteleneceğini, bu nedenle rivayetin te'vîl edilmesi gerektiğini söylemiştir. Tabersî de rivayetin dinin kesin ilkelerine aykırı olduğunu ve rivayetin sahih

göstermektedir. Ayrıca kimi Şîî müfessirlerin sırf Ehl-i beyt imamlarından geldiği için bu rivayeti aktarıp Hz. Âdem'in bu eyleminin bir itaat şirki sayılabileceğini söylemeleri de kendi inançları açısından büyük bir çelişkidir.⁵⁰ Mamafih Kummî tefsirinin muhakkiki Seyyid Tayyib el-Musevî ilginç bir şekilde rivayeti kabul etmekle kalmamış İsrâ 17/64⁵¹ âyetiyle İblîs'e çocuklarda ortaklık payının verildiğini söyleyebilmiştir.⁵² Şîî tefsirlerde aktarılan ve ismete aykırı olan bu türden rivayetler peygamberlerin mânevî miraslarına ve onlara inanların itikadlarına zarar vermektedir. Böylesi rivayetlerin Şîa'nın ismet konusunda takındığı katı tutuma aykırı olmasına rağmen aktarılmış olması oldukça düşündürücüdür. Bu da rivayetlerin sırf Şîî geleneğe uygun olması veya imamlara nisbet edilmiş olması nedeniyle nakledilmiş olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Hâlbuki Allah Hz. Âdem'i ilk peygamber olarak yaratmış, onu kendisine halife kılmış, meleklerin ona secde etmesini emretmiş⁵³ ve onu seçkin ve diğer varlıklara üstün kıldığını söylemiştir.⁵⁴ Böyle bir peygamberin Allah'a şirk koşmasının ve oğluna şeytanın kulu anlamında bir isim vermesinin Şîa'daki ismet inancına aykırı olduğu ortadadır.

Şîî tefsirlerde ismete aykırı olarak nakledilen rivayetlerden biri de Kummî'nin Hz. İdrîs hakkında aktardığı rivayettir. Rivayette Allah'ın bir meleğe kızdığı, kanatlarını kopararak onu cezalandırdığı,⁵⁵ Hz. İdrîs'in meleğin affı için dua ettiği ve ölümden korktuğu için bu melekten yardım dilediği söylenmiştir.⁵⁶ Benzer ifadeler rivayet ağırlıklı tefsirlerden olan Meclisî ve Bahrânî'nin tefsirlerinde de geçmektedir.⁵⁷ Meleklerin günah işlemesi ve bu nedenle Allah tarafından cezalandırılması ismet inancına aykırıdır. Zira melekler Allah tarafından yaratılan mâsum varlıklardır. Allah onlar hakkında birçok âyet indirmiş ve onları övmüştür.⁵⁸ Mezkûr rivayette Hz. İdrîs'in ölüm meleğinden korktuğu ve bu yüzden göğe çıkmak istediği söylenmiş ki bu da bir peygambere yakıştırılabilecek bir davranış değildir. Zira peygamberler Allah'ın seçilmiş cesur kullarıdır. Onların öncelikli görevi insanları Allah'a ve ahiret gününe inanmaya davet etmektir. Dolayısıyla onların ölüm meleğinden korkmaları düşünülemez. Bunun içindir ki bazı Şîî müfessirler ilgili rivayeti ismete aykırı bulmuş ve eleştirmişlerdir.⁵⁹ Mitolojik öğeler barındıran bu rivayet meleklerin ismet sıfatına aykırı olduğu gibi İslâm'daki sahih melek inancına da hâlel getirmektedir.

kabul edilmesi durumunda ise bunun isimsel bir şirk kabul edilebileceğini söylemiştir. Akabinde şirkten maksadın itaat şirki olduğu yönündeki rivayeti Ehl-i beyt imamlarından aktarmıştır. Ebü'l-Futûh er-Râzî ise ilgili rivayetin muhalifleri tarafından aktarıldığını ve rivayetin bu haliyle Allah'ın peygamberi ve eşi hakkında söylenmiş bir iftiradan ibaret olduğunu söylemiştir. Meclisî, Kummî'nin bu rivayeti takiyye amacıyla naklettiğini söylemiştir. Tabâtabâî rivayetin mevzu olduğunu ve Şîî rivayetlerin arasına sokulduğunu söylemiştir. Murtaşâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 31-37; Tûsî, *et-Tibyân*, 5/55; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/303; Ebü'l-Futûh Râzî Hüseyin b. Ali, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân* (Meşhed: Astâni Kuds-ı Razavî, 1987), 9/38; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 11/250; Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 2. Bs (Beyrût: Muessetü'l-A'lemî, 1970), 8/375-377.

50 Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/303.

51 “Mallarında ve çocuklarında onlara ortak ol.”

52 Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/21-253.

53 Bakara 2/30-34.

54 Âl-i İmrân 3/33; Sad 38/47.

55 Bu tür rivayetler peygamberlerin ismetine gölge düşürdükleri gibi aynı zamanda Allah'ın tenzhi yönüne hâlel getirmektedir. Zira rivayette geçen “kızgınlık” beşerî bir duygudur. Oysa Allah her türlü beşerî nitelikten münezzehtir. Allah'ın münezzehe olduğu beşerî niteliklerin detayı ve temellendirilmesi için bk. Ruhullah Öz, *Ruhullah Öz, Fahreddîn e-Râzî'nin Perspektifinden Antropomorfizm ve Tenzih* (Ankara: Araştırma Yayınları, 2020), 326-393.

56 Kummî, Meryem, 19/57-58. âyetlerin tefsiri mahiyetinde Hz. İdrîs'in göğe çıkarılmasıyla ilgili Ca'fer es-Sâdık'tan naklettiği rivayet özetle şöyledir: Allah bir meleğe kızmış ve kanatlarını kopararak onu bir adaya atmıştır. Melek Hz. İdrîs'e gelerek Allah'tan kanatlarının iade edilmesini dilemesini istemiştir. Hz. İdrîs de dua etmiş ve kanatları iade edilmiştir. Melek bunun üzerine Hz. İdrîs'e isteğini sormuş Hz. İdrîs de göğe çıkmak istediğini çünkü ölümden çok korktuğunu ve ölüm meleğini görmek istediğini söylemiştir. Melek Hz. İdrîs'i göğe çıkarınca ölüm meleği orada onun ruhunu almıştır. Ali b. İbrâhîm b. Hâşim el-Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 3. Bs (Kum: Dâru'l-Kitâp, 1967), 2/51-52.

57 Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 11/277; Bahrânî, *el-Burhân*, 3/722.

58 Bk. A'râf 7/206; Nahl 16/49-50; Enbiyâ 21/27-28.

59 Ebü'l-Futûh er-Râzî bu konudaki rivayetleri Ka'bu'l-Ahbâr'ile Vehb b. Münebbih'e (ö. 114/732) dayandırmıştır. Kummî tefsirinde aktarılan rivayetin bir benzeri İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) tarafından Kâ'bu'l-Ahbâr'a (ö. 32/652-53 [?]) dayandırılmıştır. Bu da imamlara isnad edilen bu rivayetin menşeiini göstermektedir. Tabâtabâî de Kummî'den nakilde bulunmuş, rivayetin hem zayıf hem de meleklerin mâsumiyetine aykırı olduğunu ve bir muhakkikin rahatlıkla bunların Ehl-i kitap'tan geldiğini anlayacağını belirtmiştir. Bk. Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 13/94-96; Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kurân* (Muessetu'r-Risâle, 2002), 9/126; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 14/126.

Bazı Şîî rivayet tefsirlerinde geçen ve ismete aykırı olan bir diğer rivayet ise Hz. Nûh ile şeytanın ağaçta ortaklığı ile ilgilidir. Ayyâşî'nin aktardığı⁶⁰ bu rivayete göre Hz. Nûh her şeyden çifter çifter alırken iki çeşit üzüm ağacı almış ve tufandan sonra dikmek istemiştir. Ancak İblîs buna mâni olmuş ve en sonunda her ikisi belli bir kısmının Hz. Nûh ve takipçilerine, belli bir kısmının da İblîs ve takipçilerine verilmesinde anlaşmışlardır.⁶¹ Meclisî ile Bahrânî de aynı rivayeti eleştirmeden nakletmişlerdir.⁶² Ayyâşî'nin Ca'fer es-Sâdık'a dayandırdığı diğer bir rivayete göre ise Hz. Nûh yaptığı gemiye köpek ile domuzu almış, ancak veled-i zinayı -kendi çocuğunu- almamıştır. Yani Ca'fer es-Sâdık bu çocuğun Hz. Nuh'tan olmadığını, Hz. Nûh'un bu çocuğun kendisinden olmadığını bilmediği için ona 'Yavrucuğum!'⁶³ diye hitap ettiğini söylemiştir.⁶⁴ Meclisî ve Bahrânî de aynı rivayeti eleştirmeden aktarmışlardır.⁶⁵

Ayyâşî tefsirinde geçen ilk rivayette açık bir şekilde Hz. Nûh'un şeytan ile anlaşarak üzümden oluşan içkiye onay verdiği anlaşılmaktadır. Hz. Nûh'un buna onay vermesi ise içki nedeniyle oluşacak bütün günahlara da onay vermesi anlamına gelir ki tüm peygamberler böyle bir şeyden münezzehtir. Hz. Nûh ile oğlu hakkında aktarılan ikinci rivayette bir peygamber eşinin bu türden bir ithamla anılması ise hem eşine hem de Hz. Nûh'a büyük bir saygısızlıktır. Hz. Ali'nin peygamberlik makamı konusundaki titiz tavrı ortada iken müfessirlerin Hz. Nûh'un eşi hakkında böyle bir rivayet aktarmaları büyük bir cüretkarlıktır. Nitekim Hz. Ali'nin Hz. Dâvûd ile Uriya hakkındaki tavrı oldukça nettir. O, bu konuda şöyle demiştir: "Hz. Dâvûd'un günaha düştüğünü iddia eden birisi huzura getirilse ona biri iftira diğeri peygamberlik makamı için iki had (ceza) uygularım demiştir."⁶⁶ Şîa'da tenzih anlayışına aykırı olan bu rivayetin Ehl-i kitap âlimlerinden alındığını ve imamlar vasıtasıyla da Şîî tefsirlere girdiğini düşünmekteyiz. Nitekim bazı Şîî müfessirler de bu rivayeti Kur'an-ı Kerim'e aykırı görmüş ve eleştirmişlerdir.⁶⁷

Şîa'daki ismet inancına aykırı olan bir başka rivayet ise Hz. İbrâhim'in başlangıçta semâvî cisimleri ilah edindiğine dair rivayettir. Bu rivayete göre Ca'fer es-Sâdık, Hz. İbrâhim'in, rabbini ararken düştüğü durumun şirk olmadığını söylemiştir.⁶⁸ Hz. İbrâhim'in diğer varlıkları ilah olarak algılaması ile ilgili rivayetler, En'am sûresi 6/75-79. âyetlerinin tefsirinde aktarılmıştır. Enbiyâ 21/51-52 ve 60. âyetlerinin zahirinden anlaşılacağı üzere Hz. İbrâhim'e rüşünün küçükken verildiği, putlara savaş açtığı ve kavmiyle mücadeleye giriştiği belirtilmektedir. İmâmiyye Şîasının ismet konusundaki inancı ortada iken bazı Şîî müfessirlerin Hz. İbrâhim gibi bir peygamberi küçükken en büyük günah olan şirke bulaşmış olabileceğini benimsemiş olmaları dikkat çekicidir. Hz. İbrâhim'in bu sözleri söylerken küçük olduğu varsayılrsa

60 Ayyâşî, Nahl 16/67. âyetinin tefsirinde ilgili rivayeti Ca'fer es-Sâdık'tan aktarmıştır.

61 Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/284.

62 Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 63/489; Bahrânî, *el-Burhân*, 3/434.

63 Hûd 11/42.

64 Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/158.

65 Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 11/337; Bahrânî, *el-Burhân*, 3/112.

66 Tûsî, *et-Tibyân*, 8/554-555.

67 Tûsî bu konudaki rivayetlerin peygamberliğin şanına zarar verdiğini söylemiştir. Ebü'l-Fütûh er-Râzî ve Tabersî de bazı rivayetler aktarmış ve bunların zayıf ve Kur'an'a aykırı olduğunu söylemişlerdir. Ehl-i sünnet kaynaklarında geçen bir rivayete göre de "Hiçbir peygamberin hanımı zina etmemiştir." denilmektedir. Tabâtabâî böyle bir şeyin Kur'an'ın zahirinden çıkarılamayacağını ve Kur'anî anlatımın peygamberleri bu tür şeylerden tenzih ettiğini ifade etmiştir. Tûsî, *et-Tibyân*, 5/483, 486, 494; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 5/220; Ebü'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'Azîm* (Beyrût: Muessesetu Reyân, 2014), 2/1160; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 10/234.

68 Kummî, En'am sûresinin 6/75-79. âyetlerinin tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'a dayandırdığı bir rivayette özetle şöyle denilmektedir: Hz. İbrâhim mağaradan çıkınca sırasıyla Zühre yıldızı, Ay ve Güneş'e bunlar benim rabbim demiş sonra Allah ona melekûtu göstermiştir. Ancak Ca'fer es-Sâdık'a Hz. İbrâhim'in "Güneşi doğarken görünce de, Rabbim budur, zira bu daha büyük dedi." şeklindeki sözünün şirk olup olmadığı soruldu. O da: 'Hayır! Bu ifadeler Hz. İbrâhim hakkında şirk sayılmaz. Çünkü o, rabbini arıyordu. Ancak bugün bu söz söyleyen kişi için şirktir.' demiştir. Kummî'nin aktardığı rivayeti diğer müfessirler de aktarmışlardır. Tûsî olayın vuku bulma şekli ile ilgili dört ihtimal nakletmiş ancak aralarında bir tercihte bulunmamış ve Hz. İbrâhim'in buluş çağında mağaradan çıkmış olabileceğini ve öncesinde gökyüzüne itibar nazarıyla bakmamış olabileceğini söylemiştir. Tabersî de bu ihtimalleri aktarmış ve akabinde Hz. İbrâhim ile ilgili rivayeti tarihçi ve tefsircilerin aktardığını belirterek diyerek nakletmiş ancak hiçbir eleştiriye tabi tutmamıştır. Kummî, *Tefsîrû'l-Kummî*, 1967, 1/206-208; Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/394-395; Tûsî, *et-Tibyân*, 4/177, 183; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/73; Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Murtazâ b. Şâh Mahmûd el-Kâşânî, *es-Sâfi* (Tahrân: Mektebetu es-Sadr, 1995), 2/135; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 11/77; Bahrânî, *el-Burhân*, 2/437.

da En'âm sûresinde olayın başlarında yer alan 6/75.⁶⁹ âyeti ile olayın sonlarında yer alan 6/83.⁷⁰ âyetinde geçtiği üzere, şirk addedilebilecek ifadeleri davasını destelemek amacıyla kullandığını göstermektedir. Nitekim Şîi müfessirlerin aksine Şerif el-Murtazâ, Hz. İbrâhim'in iman konusunda hiçbir şüpheye düşmediğini ve konuyla ilgili rivayetin Kur'ân-ı Kerîm'e aykırı olduğunu söylemiştir.⁷¹ Ebü'l-Futûh er-Râzî de aynı görüşü savunmuştur.⁷²

Şîi müfessirler tarafından aktarılan ve Şîa'daki ismet inancına aykırı olan bir diğer rivayet ise Hz. İbrâhim'in eve dönerken merkebinin heybesini kum ile doldurup eşine heybedekinin olduğunu söylemesiyle ilgili rivayettir.⁷³ Hz. İbrâhim'in hanımını yanıltmaya çalışması bir peygambere yakışacak türden bir davranış değildir. Bu nedenle ilgili rivayet diğer bazı Şîi müfessirlerce de hoş karşılanmamıştır. Nitekim Tûsî ile Tabersî bu rivayeti kîle (قيل) lafzıyla nakletmişlerdir.⁷⁴ Ehl-i sünnet âlimleri ise bu rivayeti Ehl-i kitâba dayandırmışlardır.⁷⁵ Ehl-i sünnet âlimlerince rivayetin Ehl-i kitâba dayandırılması rivayetin kaynağını ortaya koyması açısından önemlidir. Muhtemelen rivayetin imamlara dayandırılmış olması Şîi müfessirlerce eleştirilmesine engel olmuştur.

Şîi anlayışa göre ismet inancına aykırı kabul edilebilecek bir diğer rivayet de Hz. Ya'kûb hakkındadır. Ayyâşî'nin Muhammed el-Bâkır'dan aktardığına göre Hz. Ya'kûb, Mısır kralının yanında başına gelen bazı musibetler hakkında yakınmış ve Allah bu yüzden onu ve ailesini cezalandırmıştır.⁷⁶ Aynı rivayeti başka Şîi müfessirler de nakletmiştir.⁷⁷ Ayyâşî'nin Ali b. Hasan'dan aktardığı diğer bir rivayete göre ise Hz. Ya'kûb'un ailesi, kapılarına gelen bir fakiri duymazdan geldikleri için imtihan edilmişlerdir.⁷⁸ Görüldüğü üzere rivayetlerde açıkça Hz. Ya'kûb ve ailesinin cezalandırıldığı belirtilmiştir. Oysaki Kur'ân-ı Kerîm'de halis kulların peygamber olarak seçildiği söylenmektedir.⁷⁹ Onların bilerek Allah'ın emrine uymamaları ve rızasına aykırı hareket etmeleri mümkün değildir. Nitekim Şerîf el-Murtazâ Allah'ın kendi peygamberini bir eyleminden dolayı cezalandırmayacağını söylemiştir.⁸⁰ Hz. Ya'kûb'un insan olması hasebiyle dünyevî sebeplere tevessül etmesi fitrata oldukça uygundur. Zira Râzî'nin de dediği gibi dünya sebepler diyarıdır ve gerçek tevekkül de ancak bunlara başvurduktan sonra olabilmektedir.⁸¹

Şîi tefsirlerde geçen ve ismet inancına aykırı olan bir başka rivayetler zinciri de Hz. Yûsuf'un zinaya meyletmesini konu alan rivayetlerdir. Bu rivayetler değil peygamberlik makamında bulunan Hz. Yûsuf⁸² hakkında normal bir insan hakkında bile hoş karşılanamayak içeriklere sahiptir.⁸³ Diğer birçok konuda olduğu gibi

69 “Böylece biz, kesin iman edenlerden olması için İbrahim'e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk.”

70 “İşte kavmine karşı İbrâhim'e verdiğimiz delillerimiz. Biz dilediğimiz kimsenin derecelerini yükseltiriz...”

71 Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 42-46.

72 Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 7/348-352.

73 Kummî'nin Nisâ sûresi 4/125. âyetini tefsir ederken Ca'fer es-Sâdık'a isnad ettiği bir rivayete göre Hz. İbrâhim, seferden eve dönerken ailesi boş döndüğünü düşünmesin diye hayvanın heybesini kum doldurup hayvanına yükleyip öyle eve dönmüş ve hemen uyumuş, ailesi heybeye bakınca içinin unla dolu olduğunu görmüştür. Aynı rivayeti biraz farkla diğer bazı Şîi müfessirler de aktarmışlardır. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/153; Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 1/303; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 4/4; Kâşânî, *es-Sâfî*, 1/504; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 12/6; Bahrânî, *el-Burhân*, 2/177.

74 Tûsî, *et-Tibyân*, 3/340; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 3/167.

75 İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*, 1/627; Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Dervîş Derveze, “Tefsir Kaynaklarındaki İsrâîliyât Üzerine”, *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, trc. Hüseyin Zamur 10/1 (2018): 515-523.

76 Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/2020-2203.

77 Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 12/313; Bahrânî, *el-Burhân*, 3/196; Kâşânî, *es-Sâfî*, 3/42.

78 Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/178.

79 Bk. En'âm 6/124; Sâd 38/46, 47.

80 Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 100-107.

81 Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddîn er-Râzî, *İsmetu'l-enbiyâ* (Beyrût: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1988), 82.

82 “Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti.” (Yûsuf 12/24.)

83 Nitekim Ayyâşî'nin Ca'fer es-Sâdık'tan aktardığı rivayete göre Hz. Yûsuf, zina etmek amacıyla elbiselerini çıkarırken babası Ya'kûb'un parmağını ısırır bir şekilde silüetini görmüş ve kendisine ‘Ey Yûsuf!’ diye seslendiğini işitmiştir. Hz. Yûsuf bunun üzerine sıçrayıp zinadan vazgeçmiştir. Ayyâşî'nin yine Ca'fer es-Sâdık'tan aktardığı başka bir rivayete göre ikisi zina etmeye niyet ettiklerinde Züleyha'nın “Putumun üzerini örtene kadar böyle bekle!” demesi üzerine Hz. Yûsuf, Allah'ın kendisini gördüğünü hatırlayarak kaçmaya başlamıştır. Bu rivayetlerin değişik varyantları diğer bazı Şîi müfessirler tarafından da aktarılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bk. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/342-343; Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/14-185; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 12/300-301; Bahrânî, *el-Burhân*, 3/165-168.

burada aktarılan rivayetler de incelendiğinde bunların açık bir şekilde peygamberlerin mâsumiyetine aykırı olduğu görülecektir. Zira bu rivayetleri inceleyen Şîî müfessir ve âlimler de aktarılanların Kur'ân-ı Kerîm'e aykırı olduğunu ve bunların ancak takıyye ile izah edilebileceğini söylemişlerdir.⁸⁴ Şîî muhakkik âlimlerin burada ismet inancına göre hareket ettiği görülmektedir. Çünkü Kur'ân'da iffet konusunda övgüyle bahsedilen⁸⁵ Hz. Yûsuf'un soyunduktan ve bazı işaretler gördükten sonra zinadan vazgeçmesi Hz. Yûsuf için bir fazilet sayılmaz. Zira bir Arap bedevî bile böyle bir işaret sonrasında zina yapmaktan vaz geçecektir.⁸⁶ Rivayetlerin birbirine aykırı hususlar içermesi ve senetlerindeki bazı kişilerin sika görülmemesi⁸⁷ bir yana konu hakkındaki diğer âyetler de ilgili ayetin Ayyâşî, Kummî, Meclisî ve Bahrânî'nin aktardığı rivayetlerde geçen olay örgüsüyle açıklanamayacağını göstermektedir. Çünkü Hz. Yûsuf hakkındaki âyetler bir araya getirildiğinde bu tür rivayetlerin doğru olmadığı açık bir şekilde görülmektedir.⁸⁸

Hz. Yûsuf hakkında aktarılan rivayetlerden biri de kendisinden peygamberliğin alınması ve hapiste kalmasının sebebi olarak zikredilen olayla ilgilidir.⁸⁹ Âyette⁹⁰ onun hapiste kalma nedeni apaçık iken meseleyi Allah'ın kızgınlığına bağlamak yanlış bir tutumdur. Şerîf el-Murtazâ, bir peygamberin tevekkül ile birlikte diğer tüm vesilelere başvurması gerektiğini ve Allah Teâlâ tarafından bununla emrolunmuş olduğunu söylemiştir.⁹¹ Âyetlerde açık bir şekilde peygamberlerin Allah'ın halis kulları arasından seçildiği belirtilmektedir.⁹² Onların bilerek Allah'ın emrine ve rızasına aykırı davranışları mümkün değildir. Değişik versiyonlarıyla aktarılan rivayetin kimi Sünnî eserlerde Ehl-i kitap âlimlerine dayandırılması rivayetin kaynağını ortaya koymaktadır.⁹³ Nitekim Ebü'l-Futûh er-Râzî de rivayetteki itâbın Hz. Yûsuf'un terk-i evla bir eylemde bulunmasına ve hapiste kalmasını da Allah'ın hikmetine bağlamıştır.⁹⁴

Şîî tefsirlerde ismet inancına aykırı bir başka rivayet de bir taşın Hz. Mûsâ'nın elbisesini kaçırmaması ve Hz. Mûsâ'nın taşın ardından koşarken insanlar arasında çıplak olarak geçmesi hakkındadır.⁹⁵ Normal

84 Zira Ayyâşî tefsirinin musahhihi el-Mehallâtî, bu tür rivayetlerin takıyye ile izah edilebileceğini söylemiş ve Feyz-i Kâşânî'nin (ö. 1090/1679) bu konudaki şiddetli tenkitlerini aktarmıştır. Şerîf el-Murtazâ ise konuyla alakalı sayfalarca açıklama yapmış ve âyette geç (هَمْ) "meyletti" kelimesinden maksadın akla düşen şey olduğunu söylemiştir. Murtazâ, âyetin zahirin Hz. Yûsuf'un zinaya meylettigi gibi bir şeye delalet etmediğini ve böyle bir şey olsaydı bile ismet ilkesi gereğince âyetin te'vil edilmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Hz. Yûsuf'un iç giysisini bile çıkarmaya çalıştığını söyleyenleri cahillikle nitelemiş ve ilgili rivayetin Kur'ân-ı Kerîm'deki diğer âyetler ile çeliştiğini söylemiştir. Âyetteki (البرهان) kelimesinin ise Hz. Yûsuf'a verilen ilim anlamında olduğunu söylemiştir. Ebü'l-Futûh er-Râzî, rivayetlere değindikten sonra Kur'an, haber ve aklın böyle bir eylemden peygamberleri münezzeh kıldığını söylemiştir. Hz. Yûsuf'a isnad edilen meyilden maksadın Züleyha'ya engel olmak olduğunu savunmuştur Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/184-185; Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 82-92; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 11/47-48.

85 Bk. Yûsuf 12/3.

86 Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-İsrâilîyât ve'l-mevdû'ât fi kütübi't-tefsîr* (Kahire: Mektebetu's-Sunne, 2005), 215.

87 Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yûsuf b. Alî İbnü'l-Mutahhar el-Hillî, *Hulâsetu'l-ekvâl fi ma'rifeti'r-ricâl*, 2. Bs (Kum: Neşru'l-Fukâhe, 2011), 400.

88 Bk. Yûsuf 12/26, 33, 32, 30. Ayrıca bk. Yûsuf 12/24, 28, 29, 27; Hicr 14/39.

89 Ayyâşî'nin Yûsuf sûresinin 12/42. âyetinin tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'tan aktardığı rivayete göre Hz. Yûsuf, kendisiyle beraber hapisaneyeye giren genc: "Efendine benden bahset." dediği için Allah onu hapiste birkaç yıl kalmakla cezalandırır. Hz. Yûsuf günlerce bunun için ağlar. Öyle ki hapisanedekiler onun ağlamasından rahatsız olular ve gün aşırı ağlayabilmesinde anlaşılırlar. Benzer bir rivayet Kummî tefsirinde de geçmektedir. Kummî'nin Ebü'l-Hasan'dan aktardığına göre Hz. Yûsuf, babası yanına gelince ayağa kalkmadığı için kendisinden peygamberlik alınmış ve Levîoğullarına verilmiştir. Ayyâşî, *et-Tefsîrû'l-Ayyâşî*, 1991, 2/187-188; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/344-345, 357.

90 Yûsuf 12/42.

91 Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 95.

92 En'âm 6/124; Sâd 38/46, 47.

93 Ebü Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-Begavî, *Me'âlimü't-tenzil* (Beyrût: Dârü'l-Fikr, 2002), 2/168.

94 Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 11/81-82.

95 Kummî tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'a dayandırılan bir rivayete göre insanlar, Hz. Mûsâ'nın erkekliği hakkında ileri geri konuşurlar. Hz. Mûsâ birgün nehirde yıkanmak için elbiselerini bir taşın üzerine bırakıp nehre girer. Allah da Hz. Mûsâ'da bir ayıbın olmadığını göstermek için o nehirden çıplak bir şekilde çıktıktan sonra taşı elbiseleriyle birlikte uzaklaştırır. Hz. Mûsâ da halkından bazı kişilerin arasından çıplak geçmek zorunda kalır. Böylece onun hakkında söylenenlerin yalan olduğu ortaya çıkar. Aynı rivayeti Bahrânî ve Kâşânî de aktarmışlardır. Meclisî ise bu rivayeti aktarmış ve rivayetin sahih mesabesinde olduğunu, olayın peygamberin ayıplardan teberrî edilmesi için gerçekleştiğini ve rivayetin peygamberi ayıplamadığını söylemiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/197; Kâşânî, *es-Sâfî*, 4/205; Bahrânî, *el-Burhân*, 4/497; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 13/8-10.

bir insanın bile çıplak görülmesi kaçınılmaz bir şekilde toplum içinde alay konusu olmasına bir nedendir. Allah'ın böyle bir yöntemle onu bir iftiradan beri kılması ilâhî hikmete uygun değildir. Nitekim Şerîf el-Murtazâ, bu rivayetin sahih olmadığını ve Allah'ın kendi peygamberinin mahrem yerlerini göstererek onu rezil etmesinin mümkün olmadığını söylemiştir. Zira Allah'ın başka yöntemlerle de onu bu ithamdan kurtarabileceğini ve peygamberlere saygısı olan birinin böyle bir iftirada bulanamayacağını söylemiştir.⁹⁶ Ebü'l-Futûh er-Râzî de Allah'ın peygamberinin bir ayıbını örtmek için onun daha büyük bir ayıbını göstermeyeceğini söylemiştir.⁹⁷ Şîî gelenekte imamdan gelen rivayetlerin metin yönünden tenkit edilmemesi rivayetlerin sahih kabul edilmesini ve temel kaynaklara girmesini kolaylaştırmıştır. Aktardığımız bu rivayet söylediğimiz doğruluğunu teyit eden en bariz örneklerdendir.

Hız Mûsâ hakkında aktarılan bir diğer rivayet ise Ya'kûb neslinin bir alameti olarak kızdıklarında omuzlarından bir kılın kan fişkirtmasıdır.⁹⁸ Şîî tefsirlerde geçen bu rivayeti Kur'ân-ı Kerîm ve sahih hadislerle ilişkilendirmek mümkün değildir. Rivayet, peygamberlerin bedenî kusurlara sahip olduğu hakkında bilgiler vermekle birlikte mitolojik unsular da barındırmaktadır. İsrâiloğulları hakkında aktarılan bu rivayetin Ehl-i kitap âlimleri kanalıyla Şîâ kültürüne geçtiğini düşünmekteyiz. Rivayetin imamlara dayandırılması, Şîî müfessirlerce eleştirilmesine mâni olmuş ve tefsirlere geçmesine neden olmuştur.

Şîî tefsirlerde kendisine yakışmayan bilgiler aktarılanların bir peygamber de Hz. Eyyûb'dur. Rivayetlere göre şeytan Hz. Eyyûb'u hasta etmiş, bu nedenle vücuduna kurtlar girmiş ve insanlar kötü kokusundan dolayı onu çöplüğe atmışlardır. Hz. Eyyûb bu nedenle Allah ile mücadeleye girdiğinden Allah onun ağzını toprak ile doldurmuştur.⁹⁹ Bu rivayetler açık bir şekilde peygamberlerin mâsumiyetine aykırıdır ve peygamberlik makamını zedelemektedir. Hâlbuki Allah'ın Kur'ân-ı Kerîm'de "O güzel bir kuldu." diye¹⁰⁰ övdüğü birini kendisine karşı gelmesi nedeniyle ağzını toprakla doldurması mümkün değildir. Nitekim bazı Şîî müfessirler bu rivayetleri eleştirmiş, rivayetlerin peygamberlerin mâsumiyetine aykırı olduğunu ve bu rivayetlerin Ehl-i kitap âlimleri tarafından İslâmî kültüre sokulduğunu söylemiştir.¹⁰¹

Hakkında ismet inancına aykırı rivayetlerin aktarıldığı peygamberlerden biri de Hz. Dâvûd'dur. Nitekim Kummî tefsirinde Hz. Dâvûd'un bir kadına âşık olduğu, onu elde etmek için kocasını öldürdüğü ve Allah tarafından itâba uğradığı yönünde bir rivayet aktarılmıştır.¹⁰² Allah'ın Kur'ân'da üstünlüklerini övdüğü

96 Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 140.

97 Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 16/24-26.

98 Kummî tefsirinde Yûsuf 12/77. âyeti ile Kasas 28/76-82. âyetlerinin tefsiri bağlamında; Ayyâşî tefsirinde ise Yûsuf 12/80. âyetinin tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'a dayandırılan rivayetlere göre Hz. Ya'kûb neslinden biri kızdığı anda omuzlarından bazı kıllar çıkar ve kan fişkirtirdi. Ebü'l-Futûh er-Râzî de Kummî tefsirinde geçen rivayetin bir benzerini nakletmiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/349; 2/144-146; Ayyâşî, *et-Tefsîru'l-Ayyâşî*, 1991, 2/197-199.

99 Kummî'nin Sâd sûresinin 38/41. âyetinin tefsirinde aktardığı bir rivayete göre Ca'fer es-Sâdık özetle şöyle demiştir: Allah İblîs'in Hz. Eyyûb'un malına, evlatlarına ve bedenine musallat olmasına izin vermiş; İblîs de onun malına çocuklarına ve en sonunda da bedenine musallat olmuş ve bedenine üfleterek tüm bedenini yaralar içinde bırakmış; yaralar da kurtçuklar ile dolmuş ve kötü kokusundan dolayı insanlar onu köyün dışındaki çöplüğe atmışlardır. Öyle bir duruma düşmüş ki hayvanlar bile ondan uzaklaşıyor, karısı ise dilenip ona yemek alıyormuş. Hatta bir defasında eşi yemek bulamadığı için kendi saçından bir kısmını satmak zorunda kalmıştır. Ayrıca rivayete göre Hz. Eyyûb, Allah ile mücadeleye girişmiştir. Hak Teâlâ da onu bu yüzden kınamış ve ağzını toprak ile doldurmuştur. Aynı rivayeti Bahrânî de aktarmıştır. Kâşânî ise rivayetleri değerlendirirken aslı bedeninin kokmadığını ve kurtlanmadığını, kokuşan ve kurtlananın kabuk kısmı olduğunu söylemiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/239-243; Kâşânî, *es-Sâfî*, 4/304-305; Bahrânî, *el-Burhân*, 4/660-661.

100 Sâd 38/44.

101 Kummî tefsirinin muhakkiki el-Musevî ve Meclisî, rivayeti takıyye ile izah etmeye çalışmışlardır. Onlar İmâmiyye inancına göre peygamberlerin bu tür şeylerden beri olduğunu söylemişlerdir. Tûsî de peygamberlerin tiksindirici türden sıfatlar taşıyamayacağını ancak malî ve ehli ile sınanabileceğini söylemiştir. Ebü'l-Futûh er-Râzî ise Hz. Eyyûb ile ilgili aktarılan rivayetlerin peygamberlere reva görülemeyeceğini, bu rivayetlerin Allah'ın sünnetine uygun olmadığını söylemiş ve bu tür rivayetlerin Ehl-i kitap alimleri tarafından İslâmî kültüre sokulduğunu söylemiştir. Şerîf el-Murtazâ, müfessirlerin Hz. Eyyûb hakkında birçok iftira naklettiklerini, peygamberlerin tiksinti uyandıracak şekilde hastalanmadığını ve Allah'ın kendi peygamberini cezalandırmadığını söyledikten sonra Allah'ın kendi peygamberlerine şeytanı musallat etmeyeceğini bilmeyenlerin ilmîne itibar edilemeyeceğini ve bu nedenle aktardıkları diğer rivayetlere de itimat edilmemesi gerektiğini söylemiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/240; Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 100-107; Tûsî, *et-Tibyân*, 8/277-278; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 13/259-260; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 12/349.

102 Kummî'nin Sâd 38/22. âyetinin tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'a isnat ettiği bir rivayete göre Hz. Dâvûd çok güzel bir kuş görmüş, kuşun peşinden giderken duvara çıkınca da Uriya'nın eşinin avluda yıkandığını görmüş ve ona âşık olmuştur. Bu kadını

peygamberlerinden¹⁰³ birinin kendisine tabi olan birinin karısına âşık olup onu öldürttüğünü ve Allah'ın böyle birini peygamber olarak seçtiğini söylemek doğru kabul edilebilir mi? Bu rivayetin kabul edilmesi mümkün değildir. Nitekim Kummî dışındaki Şîi müfessirler Hz. Dâvûd ve Uriya'nın eşi hakkında aktarılan rivayeti sert bir şekilde eleştirmiş, bu rivayetin akla ve Şîi inancına aykırı olduğunu söylemiş ve Kummî tefsirinde geçen rivayeti takıyye ile izah etmeye çalışmışlardır.¹⁰⁴ Hz. Ali'nin Hz. Dâvûd hakkında yalan uyduranlarla ilgili sert ifadesi¹⁰⁵ Şîi müfessirlerin Hz. Dâvûd aleyhindeki rivayetleri aktarmalarına engel olduğu söylenilebilir. Kummî'nin Hz. Dâvûd hakkında aktardığı ve Tevrat'taki anlatıma uygun olan¹⁰⁶ bu rivayetin Ehl-i kitap âlimlerinden alındığını düşünmekteyiz.¹⁰⁷ Aynı şekilde Ayyâşî tefsirinde Ca'fer es-Sâdık'a isnad edilen ve Hz. Dâvûd'un güya işlediği günah yüzünden günlerce hatta aylarca ağladığı yönündeki rivayetin¹⁰⁸ de ismete aykırı olduğunu ve İsrâîlî bir rivayet olduğunu düşünmekteyiz. Zira peygamberler günah işlemekten mâsum olduklarından günahları yüzünden ağlamaları da söz konusu değildir.¹⁰⁹

Şîi tefsirlerde hakkında ismet inancına aykırı rivayetlerin aktarıldığı bir diğer peygamber Hz. Süleyman'dır.¹¹⁰ Kummî'nin, Ca'fer es-Sâdık'a dayandırarak aktardığı bir rivayete göre Hz. Süleyman atları kesince, Allah ondan saltanatını almış ve şeytan onun yüzüğünü ele geçirerek yerine geçmiştir.¹¹¹ Kummî tefsirinde geçen ve Bahrânî tarafından da aktarılan rivayetin ismet sıfatına aykırı olduğu ortadadır. Zira Kur'ân-ı Kerîm'de şeytanın Allah'ın ihlaslı kullarına musallat olamayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir.¹¹² Bu nedenle Şîi âlimler bu rivayetin ismete aykırı olduğunu ve rivayetin takıyye amacıyla nakledildiğini söylemişlerdir.¹¹³ Ebü'l-Futûh er-Râzî'nin bu rivayeti Vehb b. Münebbih'e (ö. 114/732) dayandırmış olması

almak için Uriya'yı tabutun önüne koyup öldürtmüştür. Zira İsrâiloğullarının geleneğine göre savaşlarda içerisinde atalarının kutsal eşyaları bulunan tabut savaşan askerlerin önüne konur ve tabutun önünde savaşan askerler ya ölür ya da savaş kazanırlardı. Bk. Tûsî, *et-Tibyân*, 8/554. Rivayete göre Uriya öldürüldükten sonra âyette sözü edilen melekler ona gelmiştir. Akabinde Hz. Dâvûd affedilmek için Uriya'nın mezarına gitmiş, Allah Uriya'yı diriltmiş ve Allah'ın kendisine cenneti vadetmesi karşılığında Hz. Dâvûd'u affetmiştir. Ardından Hz. Dâvûd onun eşiyle evlenmiş ve o kadından Süleyman doğmuştur. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/229-234.

103 Hac 22/75; Duhân 44/32.

104 Tûsî ve Tabersî, Hz. Dâvûd'dun Uriya'yı öldürtüp eşiyle evlendiği yönünde hikayeleri nakledenlerin cahil ve peygamberlerin makamlarına ehemmiyet göstermeyen kimseler olduğunu söylemiştir. Zira bu davranışın adalet ilkesine aykırı olduğunu ve peygamberlerin adalet sıfatına aykırı hareket edemeyeceğini ve söylemesi bile hoş olmayan böyle bir davranışta bulunamayacaklarını ifade etmişlerdir. Akabinde Hz. Ali'nin Hz. Dâvûd hakkındaki sözlerini nakletmişlerdir. Tabersî de Sâd 38/25. âyetini Hz. Dâvûd'un ihmalkârlığıyla izah ettikten sonra bu görüşün peygamberlerin mâsumiyetine inanan İmâmîyye'nin görüşü olduğunu söylemiştir. Şerîf el-Murtazâ ise Hz. Dâvûd hakkında böyle bir rivayet aktarmanın caiz olmadığını söylemiştir. Ebü'l-Futûh er-Râzî, de akıl ve şeriatın böyle bir rivayete cevaz vermediğini ve bunun iğrenç ve tiksindirici olduğunu söylemiştir. Musevî ile Meclisî Kummî tefsirinde geçen rivayetin takıyye ile izah edilmesi gerektiğini söylemiş, Kâşânî ise Muhammed el-Bâkır'ın rivayeti ile bu rivayeti eleştirmiştir. Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 42-48; Tûsî, *et-Tibyân*, 8/554-555; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 8/269-270; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 16/263; Kâşânî, *es-Sâfi*, 4/296-297; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 14/23; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/233 bir numaralı dipnot.

105 Tûsî, *et-Tibyân*, 8/554-555.

106 Çünkü Tevrat'ta Hz. Dâvûd nefesine düşkün bir kral olarak tasvir edilmektedir. Bk. 2. Samuel, 11/2-5; II. Samuel, 12/1-11.

107 Sıradan bir insana bile yakışmayan bu rivayeti Allah'ın Kur'ân'da birkaç yerde övdüğü Hz. Dâvûd'a yakıştırmak ve hadiseyi insanileştirmeye çalışmak doğru değildir. Ayrıca âyette iki davalı suretinde ("Korkma! Biz, iki davacı grubuz. Birimiz diğerine haksızlık etmiştir. Aramızda adaletle hükmet. Zulmetme ve bizi hak yola ilet.") (Sâd 38/22.) diyerek Hz. Dâvûd'a gelenlerin iki melek oldukları ve mecazen de olsa yalan söylemiş olmaları ise meleklerin mâsumiyetin aykırıdır.

108 Ayyâşî, *et-Tefsîru'l-Ayyâşî*, 1991, 2/188-189.

109 Ayyâşî tefsirinde geçen bir başka rivayette Hz. Yûsuf, hapisteki gence "efendinin yanında beni an" dediği için Allah tarafından cezalandırılmış ve hapiste ağlamaya başlamıştır. Onun ağlamasıyla balıklar dahi ağlamıştır. Ancak hapistekiler hergün ağlamasından rahatsız olunca birgün arayla ağlaması üzerine anlaşılar. Başka bir rivayette ise hiç kimsenin Hz. Adem, Hz. Yûsuf ve Hz. Dâvûd kadar ağlamadığı aktarılmıştır. Ayyâşî, *Tefsîr*, 2/188-189.

110 Bu rivayetler, şeytanın Hz. Süleyman'ın yerine geçmesi, onun kendi oğlunu Azrail'den saklamaya çalışması ve atlarının boyun ve ayaklarını kesmesi gibi konular etrafında dönmektedir. Şîi müfessirler özellikle Sâd sûresinde onun hükümdarlığı dönemi hakkında birçok rivayet nakletmişlerdir.

111 Rivayete göre Hz. Süleyman bu yüzük sayesinde herkese hükmedebiliyorlardı. Yine rivayete göre Hz. Süleyman'ın yerine geçen şeytan onun yerine hükmetmiş hatta onun cariyeleri ve eşleriyle yatmış ve bu durum 40 gün devam etmiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/236-238; Bahrânî, *el-Burhân*, 4/606.

112 "...ve onların hepsini mutlaka azdıracam! Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna.", "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hakimiyetin yoktur..." Hicr 15/40, 42.

113 Mesela Şerîf el-Murtazâ, yüzük ile ilgili rivayetin cahiller tarafından aktarıldığını, peygamberliğin yüzükle olmaya-

rivayetin Ehl-i kitap kaynaklı olduğunu gösterir. Ancak rivayetin imamlara dayandırılmış olması onun bazı Şîi müfessirler tarafından da aktarılmasına neden olmuştur.

Hz. Süleyman hakkında aktarılan ve bir peygamberin konumuna yakışmayan bir rivayet de onun kendi oğlunu Azrail'den saklamaya çalışmasıyla ilgili rivayettir. Rivayet Kummî tefsirinde geçmektedir.¹¹⁴ Tûsî ise benzer bir rivayeti (قیل) kîle lafzıyla aktarmıştır.¹¹⁵ Hz. Süleyman'ın oğlunu ölümden kaçırmaya çalışarak Allah'ın kaderine karşı çıkmaya çalıştığı hakkındaki rivayet onun Kur'ân-ı Kerîm'deki sıfatlarına aykırıdır.¹¹⁶ Hz. Süleyman, bu tür bühtanlardan münezzehtir. Tabâtabâî, Hz. Süleyman hakkında çocuğunu bulutlara bırakması gibi birçok uydurma rivayetin aktarıldığını ve peygamberlerin bu tür şeylerden tenzih edilmesi gerektiğini söylemiştir.¹¹⁷

Yine Kummî tefsirinde geçen ve ravisi belirtilmeyen başka bir rivayete göre Hz. Süleyman kendisine namazı unuttuğu için atların boyun ve ayaklarını kestirmiştir.¹¹⁸ Şîi müfessirler Kummî tefsirinde geçen bu rivayeti eleştirmiş, böyle bir eylemin zulüm olduğunu ve Hz. Süleyman'ın böyle bir şeyden münezzehe olduğunu söylemişlerdir.¹¹⁹ Kuşkusuz Hz. Süleyman hakkında böyle bir hadisenin kabul edilmeyişinde Hz. Ali'den bu hadisenin doğru olmadığı ve Hz. Süleyman'ın böyle bir zulüm işlemeyeceğine yönelik aktarılan rivayet etkili olmuştur.¹²⁰ Şîa'da peygamberler mâsum kabul ediliyorken Hz. Süleyman'ın bir günahtan dolayı cezalandırıldığını veya imtihan edildiğini söylemek mümkün müdür? Bu tür nakiller Kur'ân'ın anlatımına uygun olmadığı gibi peygamberlerlik makamına da zarar vermektedir.

Şîi tefsirlerde aktarılan ve ismete aykırı olan rivayetlerden bazıları da Hârût ile Mârût hakkında nakledilmiştir. Mesela Kummî tefsirinde Muhammed el-Bâkır'dan aktarılan rivayete göre bu iki varlık Allah'ın kendilerini imtihan amacıyla gökyüzünden indirdiği iki melektir ve bunlar yeryüzüne indikten sonra şirk, içki ve adam öldürme gibi bazı eylemlerde bulunmuş ve azaba çarptırılmışlardır.¹²¹ Hârût ve Mârût ile ilgili anlatımların meleklerin mâsumiyetine aykırı olduğu açıktır.¹²² Her ne kadar Kummî, Ayyâşî ve Ebü'l-Futûh er-Râzî bu tür rivayetleri tefsirlerine almış olsalar da mutedil Şîi müfessirler bunlara şiddetle karşı çıkmış, bu rivayetlerin ismete aykırı olduğunu ve rivayetlerin takıyye amacıyla zikredilmiş olabileceğini söyle-

çağını, Allah'ın cinnî bir varlığın peygamber sıfatına girmesine ve diğer iftiralara asla izin vermeyeceğini söylemiştir. Tûsî, bu konuda aktarılan rivayetleri zikrettikten sonra hak yolunda olanların Allah ile peygamberini böyle şeylerden tenzih ettiklerini kaydetmiştir. Zira Allah seçmiş olduğu birinden peygamberliğini almayacağı gibi şeytanın onun şekline girmesine de izin vermeyeceğini söylemiştir. Benzer sözleri Tabersî de nakletmiştir. Ebü'l-Futûh er-Râzî ise ilgili rivayetin Vehb b. Münebbih'ten aktarıldığını ve Allah ile peygamberi hakkında böyle düşünenlerin imanından şüphe edilmesi gerektiğini söylemiştir. Meclisî de bu rivayetin Ehl-i sünnet rivayetlerine yakın olduğunu ve rivayetin Şîi alimlerce farklı şekilde yorumlandığını söylemiştir. Diğer birçok konuda olduğu gibi Musevî, burada da rivayeti takıyye ile izah etmeye çalışmıştır. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/238; Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 151-152; Tûsî, *et-Tibyân*, 8/562; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 8/275; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 16/276-278; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 14/101.

114 Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/236.

115 Tûsî, *et-Tibyân*, 8/563.

116 Sâd 38/30, 40.

117 Sünnî alimlerden Âlûsî, Şîa tarafından Ca'fer es-Sâdik'a, Ehl-i sünnet tarafından ise Ebû Hüreyre'ye isnad edilen rivayetin peygamberlerin mâsumiyetine aykırı olduğunu ve ancak bu konuda şüphesi olanların bu tür rivayetleri aktarabileceklerini söylemiştir. Tabâtabâî, *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kurân*, 17/207; Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî el-Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî, fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'Azîm ve's-seb'il'm-mesânî* (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2014), 12/190.

118 Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/234-235.

119 Şerîf Murtazâ, âyetin böyle bir şeye delalet etmediğini, Hz. Süleyman'ın onları kurban etmiş olabileceğini veya boyunlarını okşamış yahut yıkamış olabileceğini söylemiştir. Keza bir âyet ile Hz. Süleyman'ı öven Allah'ın bunun hemen sonrasındaki bir âyet ile onu yermeyeceğini belirtmiştir. Tûsî de konuyla ilgili rivayetleri aktarmış ancak bir tercihte bulunmamıştır. Tabersî ise Tûsî'ye uyarak atları kurban etmiş olabileceğini söyledikten sonra Hz. Ali'den şöyle bir rivayet aktarmıştır: Allah güneşi geri almış ve Hz. Süleyman namazı vaktinde kılmıştır. Hz. Süleyman atların boyunlarını vurmak gibi bir zulümden de beridir. Zira peygamberler günahlardan mâsumdurlar. Tabâtabâî de Hz. Süleyman'ın mâsum varlıkları cezalandırmak gibi bir eylemden beri olduğunu ve onun böyle bir şey yapmış olması en hafifinden kıymetli malların itlafı sayılacağını söylemiştir. Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 149-151; Tûsî, *et-Tibyân*, 8/561; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 8/273-274; Tabâtabâî, *el-Mîzân fî tefsîri'l-Kurân*, 17/2004.

120 Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 8/273-274.

121 Ayyâşî ve Ebü'l-Futûh er-Râzî de Kummî tefsirindekine benzer bir rivayet zikretmiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/55-58; Ayyâşî, *et-Tefsîrü'l-Ayyâşî*, 1991, 1: 1/71-74; 2/226; Râzî, *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*, 2/81-83.

122 Meleklerin faziletleri hakkında Bk. A'râf 7/206; Nahl 16/49-50; Enbiyâ 21/27-28; Bakara 2/33.

mişlerdir.¹²³ Modern dönem Şîî müelliflerinden Muhammed Hadi Ma'rifî bu iki melek ile ilgili aktarılan rivayetlerin Ehl-i kitaptan alındığını söylemiştir.¹²⁴ Muhtemelen Ehl-i kitap âlimlerinden alınan rivayetler, imamlar tarafından aktarılınca veya imamlara isnad edilince Şîî müfessirler bunların aktarılmasında bir sakınca görmemişlerdir.

Şîî müfessirler, diğer birçok peygamber hakkında ismete aykırı rivayetler aktarmışken âyetlerin zahirinden Hz. Muhammed'in azarlanmış olduğuna işaret eden âyetleri titizlikle ismete uygun bir şekilde yorumladıkları görülmektedir. Örneğin İslâm kaynaklarında Hac 22/52. âyetinin tefsirinde¹²⁵ Garânîk hadisesi olarak aktarılan¹²⁶ rivayeti kabul etmemiş ve bu rivayeti şiddetli bir şekilde eleştirmişlerdir. Kummî, âyetin tefsiri mahiyetinde nakledilen rivayetin Ehl-i sünnet tarafından aktarıldığını ve kendi taraftarları tarafından rivayet edilenin ise çok farklı olduğunu söylemiştir.¹²⁷ Şerîf Murtazâ, bu konuda aktarılanlara itibar edilmemesi gerektiğini, âyetlerin Hz. Cebrâîl vasıtasıyla indirildiğini ve Hz. Peygamber'in bilerek veya sehven böyle bir cümleyi ağzına alamayacağını delilleriyle ispatlamaya ve âyeti ismete uygun yollarla açıklamaya çalışmıştır.¹²⁸ Tabersî, rivayet sahih bile olsa, âyetlere ilave edilen lafızların oradaki müşrikler tarafından Hz. Peygamber'in okumalarına dahil edildiği ve bu kişilerin şeytanın vesvesesiyle bunu yaptığı için de bu eylemin Allah tarafından şeytana izafe edildiğini söylemiştir.¹²⁹ Şîî müfessirler yine Enfâl sûresinin 8/67. âyetinin tefsirinde¹³⁰ Hz. Peygamber'e itâb olarak anlaşılan âyeti de Hz. Peygamber'e değil diğer sahabeye yorumlayarak Hz. Peygamber'i itâba uğramaktan tenzih etmeye çalışmışlardır.¹³¹

Şîî müfessirler Ahzâb sûresinin 33/37. âyetini¹³² tefsir ederken de genellikle Hz. Peygamber'i tenzih etmeye çalışmışlardır. Sadece Kummî bu hususta Şîa'daki ismet inancına aykırı bir rivayet aktarmıştır. Rivayete göre Hz. Peygamber bir gün Hz. Zeyd'in evine gitmiş ve Hz. Zeyneb'i evin ortasında uygunsuz bir şekilde görmüş ve Hz. Zeyneb onun çok hoşuna gitmiştir. Bunun üzerine Hz. Zeyneb durumu Hz. Zeyd'e bildirmiştir. Hz. Zeyd eşinin de rızasını alarak Hz. Peygamber'in yanına gitmiş ve "İstiyorsan eşimi boşayayım ve sen onunla evlen." demiştir. Hz. Peygamber de: "Hayır! Öyle bir şey yapma!" de-

123 Hasan b. Ali Askerî, *et-Tefsîru'l-mensûb ile'l-İmâm Hasan el-Askerî* (Mektebetu's-Sadûk, t.y.), 2/321, 666; Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 167-169; Tûsî, *et-Tibyân*, 1/357-376, 384; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 1/142; Meclisî, *Bihâru'l-envâr*, 56/316-320.

124 Muhammed Hâdî Ma'rifî, *et-Tefsîr ve'l-mufessîrûn fi sevbihi'l-keşîb* (Meşhed: el-Câmi'etu'r-Ravdiyye li'l-'Ulûmi'l-İslâmî, 2011), 2: 2/647.

125 "(Ey Muhammed!) Biz, senden önce hiçbir resûl ve nebî göndermedik ki, o, bir temennide bulunduğu, şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah, şeytanın katacağı şeyi iptal eder. Sonra Allah, kendi âyetlerini (lafız ve mana bakımından) sağlam olarak yerleştirir."

126 Bu konuda Ehl-i sünnet âlimlerinden üç görüş nakledilmiştir. Bazı önemli Sünnî âlimlerin bu hadiseyi doğru kabul ettiği veya en azından bir aslının olduğunu kabul ettiği görülmektedir. Aktarıldığına göre Hz. Peygamber, "Lat ve Uzza'yı ve diğer üçüncüsü Menat'ı gördünüz mü?" (Necm 53/19-20.) âyetlerini okuduktan sonra şeytan buraya "Onlar şefaati umulan yüce turnalardır" cümlesini yerleştirmiştir. Bunu duyan müşrikler de Hz. Peygamber'in kendi putlarının şefaati kabul ettiğini düşünmüş ve Müslümanlarla secde etmiştir. Bu hadiseden sonra Hz. Peygamber'in çok üzülmesi üzerine Allah Hac sûresindeki ilgili âyeti indirmiştir. Âyetin nüzul sebebi olarak aktarılan bu rivayet Şîî âlimler tarafından şiddetle reddedilmiştir. Garânîk hadisesi ve konuyla ilgili Sünnî âlimlerin görüşleri için bk. İsmail Cerrahoğlu, "Garânîk", *DİA* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996), 13/361-366; Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/85-86.

127 Kummî'nin aktardığı rivayete göre Hz. Muhammed bir yemeğe çağrılmış ve şeytana Hz. Muhammed'in kalbine Hz. Ebu Bekr ile Hz. Ömer'in yanında olmasını dilemeyi yerleştirmiştir. Sonra Allah bunu nesh edip onun kalbine yanında Hz. Ali ve Hz. Fatıma'nın da olmasını dilemeyi yerleştirmiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/85-86.

128 Şerîf Murtazâ, ilgili âyeti iki şekilde yorumlamıştır: 1- "Senden önce gönderdiğimiz her resûl ve nebî kendisine gönderileni kavmine okuduğunda kavmi (şeytanın vesvesesi ile) onu tahrif ederdi." 2- "Senden önce gönderdiğimiz her resûl ve nebî bir şey temenni ettiğinde ve şeytan onun isteğine bir şey katmak istediğinde Allah şeytanın sözlerini nesheder ve bunların batıl olduğunu peygamberine bildirirdi." Murtazâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 169-171.

129 Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 7/144.

130 "Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz..."

131 Kummî ve Tûsî'nin aktardıklarına göre Hz. Peygamber esirlerin öldürülmesini istemiş ancak sahabe fide almak istemişler ve bundan dolayı günahkâr olmuşlardır. İlgili rivayetleri Tabersî de aktarmış ve âyetin Hz. Peygamber'e hitap etmediğini söylemiştir. Aynı şekilde Tabâbâî de âyetin muhatabının Müslümanlar olduğunu ve itâbın da onlara yönelik olduğunu zira Hz. Peygamber'in bu şeye rıza gösterdiğine dair herhangi bir rivayetin olmadığını söylemiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 1/270; Tûsî, *et-Tibyân*, 5/158; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 4/858-860; Tabâtabâî, *el-Mizân fi tefsîri'l-Kurân*, 9/134-136.

132 "(Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyardun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmana lâyık olan Allah'tır..."

miş ve bunun üzerine âyet inmiştir.¹³³ Kummî tarafından aktarılan rivayet ismet inancıyla birlikte Hz. Peygamber'in ahlakına da aykırıdır. Hz. Peygamber'in çocukluğundan beri sürekli gördüğü ve bizzat Hz. Zeyd ile evlendirdiği kıza çok daha sonra birden âşık olması tabii gerçekliğe de aykırıdır. Nitekim Şîi müfessirler de bu âyeti ismete uygun tefsir etmiş ve Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'e âşık olup bunu gizlemiş olduğu yönündeki rivayeti reddetmişlerdir.¹³⁴

Hız. Peygamber'e itâb olarak anlaşılabilir Tahrîm 66/1¹³⁵ âyeti Şîi tefsirlerde ismete uygun tefsir edilmiştir. Bazı müfessirler âyeti yorumlarken Resûl-i Ekrem'in helal olan bir şeyi kendisine yasakladığını, bazılarının da âyetin başkaları hakkında indiğini söylemiştir.¹³⁶ Şîi müfessirler, Hz. Peygamber hakkında nazil olduğu belirtilen Abese 80/1-4. âyetlerini¹³⁷ de onun dışındaki bazı kimselere hamletmiş ve ilgili yerde zikredilen sıfatların Hz. Peygamber hakkında olmadığını ileri sürmüşlerdir.¹³⁸

Şîi müfessirler itâb âyetlerinde olduğu gibi, Hz. Peygamber'in günah işlemiş olabileceğine işaret eden âyetleri açıklarken de onun ismetine aykırı rivayetleri aktarmamış ve âyetleri ismete uygun yorumlamışlardır. Nitekim bazıları onun günah işlediğinden değil evla olanı terk ettiğinden dolayı Tevbe 10/43. âyetindeki itâba¹³⁹ maruz kaldığını söylerken¹⁴⁰ bazıları da âyetin dolaylı bir anlatımla tüm Müslümanlara hitap ettiğini dile getirmişlerdir.¹⁴¹ Yanı sıra onlar, Zümer 39/65. âyetinin¹⁴² tefsirinde hitâbın Hz. Peygamber'e olduğunu ancak kastedilenin ümmet olduğunu belirtmişlerdir.¹⁴³ Şîi müfessirler Fetih 48/2 âyetini¹⁴⁴ tefsir ederken de Hz. Peygamber'in günah işlemediğini ve âyette kastedilenin kendi ümmetinin/şîasının günahları olduğunu

133 Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/172-173.

134 Zira Tûsî ve Tabersî, Hz. Peygamber'in gizlediği şeyin Hz. Zeyd boşandıktan sonra Hz. Peygamber'in Zeyneb ile evleneceği olduğunu söylemişlerdir. Bahrânî'nin Ali er-Rıza'dan aktardığı rivayete göre Hz. Peygambere bu kadının kendisinin eşi olacağı bildirilmiş ancak o, bunu gizleyerek Hz. Zeyd'e eşini boşama dediği için âyet inmiştir. Rivayette Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb'e âşık olması ve bunu gizlemesi gibi bir şeyden mâsum olduğu söylenmiştir. Tabâtabâî de konuyla ilgili açıklama yapmış ve Hz. Peygamber'in Zeyneb'e âşık olmadığını ve âyetin zahirinden Hz. Peygamber'in isteği dışında evlendirildiğinin anlaşılacağını söylemiştir. Zira Hz. Peygamber'in evli birinin eşine âşık olmasının ilâhî terbiyeye uygun olmadığını ve İslam'da bunu meşru kılabacak bir şeyin de olmadığını söylemiştir. Tûsî, *et-Tibyân*, 8/344; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 8/565; Bahrânî, *el-Burhân*, 4/471-473; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 16/323.

135 “Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok esirgeyendir.”

136 Kummî'nin bu bağlamda aktardığı rivayete göre Hz. Peygamber, Hz. Hafsa'nın (ö. 45/665 [?]) gününde onun odasında hizmetçisi Mariye (ö. 16/637) ile birlikte olur ve Hz. Hafsa bunu görür. Hz. Peygamber de kimseye söylememesi durumunda ona gizli bir bilgi vereceğini söyler. O da kabul eder. Hz. Peygamber kendisinden sonra Hz. Ebu Bekr'in (ö. 13/634) sonra da Hz. Ömer'in (ö. 23/644) halife olacağını belirtir. Ancak Hz. Hafsa bunu önce Hz. Aişe'ye (ö. 58/678) sonra da Hz. Ömer'e aktarır. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir ile Hz. Ömer Hz. Peygamber'i zehirlemek isterler. Tûsî, Hz. Peygamber'in Mariye ile yatmama veya Hz. Zeyneb'in yanındaki şerbetten içme gibi bir şeyi Hz. Hafsa ile Hz. Aişe'ye gizlice söylediğini onların da bunu açığa vurduğunu söyler. Tabersî, Hz. Peygamber'in helal olan bir şeyi kendisine haram kıldığı için Allah tarafından uyarıldığını ve uyarılmanın Hz. Peygamber'in büyük veya küçük günah işlediğine dair olmadığını ifade eder. Tabâtabâî ise âyetdeki itâbın hakikatte Hz. Peygamber'in eşlerine yönelik olduğunu kaydetmiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/375-376; Tûsî, *et-Tibyân*, 10/45-46; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 10/473; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 19/330.

137 “(Peygamber), âmânın kendisine gelmesinden ötürü yüzünü ekşitti ve çevirdi. (Resûlüm! onun halini) sana kim bildirdi! Belki o temizlenecek yahut öğüt alacak da o öğüt ona fayda verecek.”

138 Kummî ilgili âyetlerin Hz. Osman hakkında indiğini söylemiştir. Tûsî ve Tabersî, âyetin Ümeyye oğullarından birinin hakkında indiğini ve Hz. Peygamber'in böyle bir ahlaktan münezzehe olduğunu belirtmiştir. Kâşânî ise âyetlerin Hz. Osman hakkında indiğini ve Hz. Peygamber hakkında indiğini söyleyenlerin de münafıklar olduğunu söylemiştir. Tabâtabâî, Hz. Peygamber'in hakkında inen birçok âyeti delil göstererek ilgili âyetin Hz. Peygamber hakkında inmediğini vurgulamıştır. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/405; Tûsî, *et-Tibyân*, 10/268-269; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 10/664; Kâşânî, *es-Sâfi*, 5/285; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 20/203-204.

139 “Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancılara bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?”

140 Tûsî, *et-Tibyân*, 5/227; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 5/51-52.

141 Müfessirlerin peygamberlerin mâsumiyeti bağlamında Ali er-Rızâ'dan aktardıklarına göre bu âyet ifade ettiğimiz şekilde anlaşılmalıdır. Tabâtabâî de âyetin aynı anlama geldiğini ve âyet ile Hz. Peygamber'den çok yalan söyleyenlerin kastedildiğini söylemiştir. Bahrânî, *el-Burhân*, 2/788; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 9/285.

142 “Andolsun (farzimuhal) Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider ve hüsranda kalanlardan olursun!”

143 Müfessirler, bunu genellikle Ca'fer es-Sâdık'tan “Hz. Peygamber kızım sana söylüyorum gelinim sen anla ile gönderilmiştir.” şeklinde nakledilen sözüne dayandırmışlardır. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/251; Tûsî, *et-Tibyân*, 2/19; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 6/642; Kâşânî, *es-Sâfi*, 4/328.

144 “Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir.”

ifade etmişlerdir.¹⁴⁵ Aynı şekilde Duhâ 93/7. âyetini¹⁴⁶ de ismete uygun bir şekilde yorumlamaya çalışmışlardır. Nitekim Kummî, âyetin “Daha önce kıymetini bilmeyen bir kavmin arasında idin. Allah onları seninle hidayete erdirdi.” anlamına geldiğini belirtmiştir.¹⁴⁷ Tûsî ile Tabersî, ilgili âyet hakkında ismete aykırı olmayan rivayet ve görüşler nakletmiş ve âyeti bunlarla tefsir etmişlerdir.¹⁴⁸ Tabâtabâî ise âyetten maksadın “Daha önce risalet hidayetine sahip değildin.” şeklinde olduğunu beyan etmiştir.¹⁴⁹ Şîî müfessirler “*Belini bükken yükünü senden alıp atmadık mı?*”¹⁵⁰ âyeti¹⁵¹ ile “*Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?*”¹⁵² âyetini ismete uygun tefsir etmeye gayret etmiş ve bu konudaki titizliklerini ortaya koymuşlardır.¹⁵³

145 Kummî'nin Ca'fer es-Sâdık'tan aktardığı bir rivayette şöyle denilmektedir: “Hz. Peygamber ne günah işlemeye yeltenmiş ne de işlemiştir. Ancak Allah kendi şiasının günahlarını Hz. Peygamber'e yüklemiş ve onları affetmiştir.” Tûsî, ilgili âyetten maksadın ümmetinin günahları olduğunu söylemiştir. Tabersî de ilgili rivayetleri ve görüşleri bir araya getirmiştir. Bahrânî ise âyetten maksadın Mekkeli müşrikler indindeki günahlar olduğunu bildiren bir rivayet aktarmış, akabinde Hz. Peygamber'in günahlarından maksadın Hz. Ali şiasının günahları olduğu yönündeki rivayetleri nakletmiştir. Tabâtabâî, ilgili âyeti yorumlarken Şerîf Murtaşâ'nın “Yükten maksat Mekkeli müşriklerin günahlarıdır/amelleridir. Hz. Peygamber'in affedilmesinden maksat ise Müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik yaptıklarını ortadan kaldırılmasıdır.” şeklindeki görüşünü benimsemiştir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/214; Tûsî, *et-Tibyân*, 9/314; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 9/168; Bahrânî, *el-Burhân*, 5/583-586; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 18/256.

146 “*Şaşırmış bulup da yol göstermedi mi?*”

147 Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/427.

148 Tûsî, *et-Tibyân*, 369; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 10/766.

149 Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 20/310.

150 İnşirah 94/2-3.

151 Kummî ve Kâşânî ilgili âyetten maksadın “*Senden savaşı yükünü indirmedim mi?*” olduğunu söylemişlerdir. Tûsî, Tabersî ve Tabâtabâî ise âyetin “*sana yardım ederek, davayı yücelterek ve seni galip kılarak üzerine ağır gelen yükü/üzüntüyü üzerinden kaldırmadım mı?*” anlamında olduğunu beyan etmişlerdir. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/428; Tûsî, *et-Tibyân*, 10/372; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 10/770-771; Kâşânî, *es-Sâfi*, 5/343; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 20/315.

152 Duhâ 93/7.

153 Kummî, âyeti “*Allah seni tanımayan bir kavmi sana inandırdı.*” şeklinde tefsir etmiştir. Şerîf Murtaşâ ise ayete şu yorumları getirmiştir: “*seni peygamberlik/şariat konusunda yolunu kaybetmiş bulup peygamber yapmadı mı? veya sana şariat göndermedi mi?*”, “*Seni geçinme konusunda sıkıntıda bulup sana yol göstermedi mi?*”, “*Sen nereye gideceğini bilmiyorken sana yol göstermedi mi?*” Ayetin tefsir bağlamında Tûsî beş görüş, Tabersî de yedi görüş nakletmiş, ancak herhangi bir tercihte bulunmamışlardır. Bununla birlikte naklettikleri görüşlerin hiçbirisinde Hz. Peygamber'in ismetine aykırı bir şey yoktur. Kâşânî, âyeti “*Senin kadrini bilmeyen bir kavmi sana inandırdı.*” şeklinde tefsir etmiştir. Tabâtabâî, âyeti “*Risalet hidayetine nail olmuştun.*” şeklinde yorumlamıştır. Kummî, *Tefsîru'l-Kummî*, 1967, 2/327; Murtaşâ, *Tenzîhu'l-enbiyâ*, 167-169; Tûsî, *et-Tibyân*, 10/369; Tabersî, *Mecma'u'l-beyân*, 10/766-768; Kâşânî, *es-Sâfi*, 5/341; Tabâtabâî, *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*, 20/310-311.

SONUÇ

İnsanların peygamberlere tabi olunmakla emrolunması, peygamberlerin sahibini küçük düşüren eylemlerden ve büyük günahlardan korunmuş olmalarını gerektirmektedir. Zira peygamberlerin kötü eylemlerde bulunması şahsiyetlerine ve konularına zarar verecek, kendilerine tabi olan veya olmak isteyen insanların kalplerine şüphe düşürecektir. Bir peygamberin sika ve emin olmaması ise davet ettiği inancı şüpheye sokacak, Allah'ın resul ile kitap göndermesinin ardındaki hikmet ortadan kalkacak ve etraflarındaki insanların dağılmasına neden olacaktır. Bu nedenle özellikle hadis, tefsir ve tarih kitaplarında peygamberler hakkında nakledilen rivayetler bu minvalde ele alınmalı ve tahlil edilmelidir. Şîi tefsirlerde peygamberlerin mâsumiyetine aykırı birçok rivayet aktarılmıştır. İsmet inancına aykırı olan rivayetlerin bizzat imamlara dayanandırılması rivayetlerin metin tenkidine tabi tutulmasına mâni olmuş ve rivayetler sahih kabul edilebilmiştir. Şîa'da gelişen ismet inancıyla birlikte bu rivayetler, peygamberlerin şahsiyetlerine ve makamlarına zarar verdiği gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak yine de özellikle ilk dönem eserlerde ve rivayet tefsirlerinde bu minvalde birçok rivayet zikredilmiştir.

Şîa'nın ismet konusunda takındığı katı tutumun bu anlayışa aykırı kimi rivayetlerin tefsirlerde aktarılmasına mâni olduğu söylenebilir. Zira ismet inancına aykırı olarak aktarılan bazı rivayetler Şîi kaynaklarda genellikle kesin bir dille reddedilmiştir. Ancak buna rağmen ilk dönemden itibaren bazı rivayet tefsirlerinde bu tür rivayetler bolca nakledilmiştir. Bu tür tefsirlerde ismete aykırı olan bazı rivayetler modern dönem âlimlerince takıyye ile izah edilmeye çalışılmıştır. Kanaatimizce ilk dönem ravilerin ismet konusunda müsamahakâr davranmaları veya imamlarını ismet konusunda peygamberler ile eşdeğer görmeleri kendilerinden naklettikleri rivayetleri tenkit etmeden aktarmalarına neden olmuştur. Rivayet tefsirlerinde ismete aykırı bolca rivayetin aktarılması özellikle ilk dönemden itibaren Şîa'daki ismet inancının tüm Şîi müfessirlerce aynı şekilde benimsenmediğini göstermektedir. Ancak rivayet tefsirlerine nazaran dirayet tefsirlerinde ismet anlayışına aykırı rivayetlerin genellikle kabul edilmediği de gözden kaçmamaktadır. Ayrıca Şîi tefsirlerde peygamberler hakkında ismete aykırı birçok rivayet aktarılmışken Hz. Peygamber'in ismetine çok önem verildiği ve Hz. Peygamber'in Allah'ın azarına maruz kalmış veya günah işlemiş olabileceğine işaret eden âyetlerin titiz bir şekilde Hz. Peygamber'in ismetine uygun olarak yorumlandığı görülmektedir. Diğer yandan Şîa'nın bazı rivayetleri mezhebî inançlarına uygun hale getirerek aktardıkları da gözden kaçmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseyinî el-. *Rûhu'l-me'âni, fî tefsiri'l-Kur'âni'l-'Azîm ve's-seb'il'mesâni*. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2014.
- Askerî, Hasan b. Ali. *et-Tefsîru'l-mensûb ile'l-İmâm Hasan el-Askerî*. Kum: Medresetu'l-İmâm el-Mehdî, 1989.
- Askerî, Hasan b. Ali. *et-Tefsîru'l-mensûb ile'l-İmâm Hasan el-Askerî*. Mektebetu's-Sadûk, t.y.
- Askerî, Murtazâ. *Me'âlimu'l-medreseteyn*. Merkezetu't-Tibâ'eti ve'n-Neşr li'l-Mecma'i'l- 'Alemî, li Ehlibeyt, 2005.
- Ayyâşî, Ebû'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-. *et-Tefsîrü'l-Ayyâşî*. Beyrût: Muessesetu'l-A'lamî, li'l-Metbû'e, 1991.
- Ayyâşî, Ebû'n-Nadr Muhammed b. Mes'ûd b. Muhammed el-. *et-Tefsîrü'l-Ayyâşî*. Beyrût: Muessesetu'l-A'lamî, li'l-Metbû'e, 1991.
- Bahrânî, Hâşim b. Süleymân b. İsmâil b. Abdilcevâd el-Hüseyinî el-. *el-Burhân fî tefsiri'l-Kur'an*. 1. Bs. Kum: Muessesetu'l-Ba'se, 1995.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ' el-. *Me'âlimü't-tenzil*. Beyrût: Dârü'l-Fikr, 2002.
- Bozan, Metin. *İmâmiyye Şiasının İmâmet Tasavvuru(4. ve 5. Asırlar)*. 1. Bs. İstanbul: İlahiyat, 2009.
- Bulut, Mehmet. *Ehl-i Sünnet ve Şîa'da İsmet İnanıcı*. İstanbul: Risale, 1984.
- Cerrahoğlu, İsmail. "Garânik". *DİA*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1996.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-. *es-Sihâh*. 3. Bs. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 2008.
- Cürçânî, bü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf. *Kitâbü't-ta'rifât*. 3. Bs. Beyrût: Dârü'n-Nefâis, 2012.
- Demir, Recep. "İmâmiyye Şiasındaki İsmet Doktrinini Çerçevesinde Hz. İbrâhim'in Babasına İstiğfarı Meselesi". *Uluslararası Hz. İbrahim (a.s.) ve Nübüvvet Sempozyumu*. 1. Bs. 1. İstanbul: Nida Akademi, 2019.
- Derveze, Muhammed İzzet b. Abdilhâdî b. Derviş. "Tefsir Kaynaklarındaki İsrâiliyât Üzerine". *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*. Trc. Hüseyin Zamur 10/1 (2018): 520.
- Ebû Şehbe, Muhammed b. Muhammed. *el-İsrâiliyât ve'l-mevdû'ât fî kütübi't-tefsîr*. Kahire: Mektebetu's-Sunne, 2005.
- Emîn, Seyyîd Muhsin el-. *A'yânu's-Şîa*. Beyrût: Dârü't-Ta'ârifî li'l-Metbû'ât, 1983.
- Günan, Ömer. *İslâm Tarihinde Müsâdere Uygulamaları(Hz. Peygamber Döneminden Emevîlerin sonuna kadar)*. 1. Bs. Ankara: İlahiyât, 2021.
- Günaydın, Fatma. "İlk Dönem Tefsir ve Hadis Literatüründe İsmet İnanıcı". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 15/1 (t.y.): 1-28.
- Günel, Mehmet Emin. "İsmet-i Enbiya İlkesinin Kur'an'a Aykırı Yorumlanması ve Bunun Sebep Olduğu İtikadî Problemler". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/2 (2019): 637-659.
- Hakyemez, Cemil. "İmamiyye Şiasında İsmet İnanıcı –İlk Tezahürleri, Teşekkülü ve İtikadileşmesi–". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 7/1 (2007): 167-192.
- Halebî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Yûsuf b. İbrâhîm Semîn el-. *'Umdetu'l-huffâz*. Beyrût: 'Alemu'l-Kütüb, 1993.
- Hillî, Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yûsuf b. Ali İbnü'l-Mutahhar. *Nehcü'l-hak ve kaşvü's-sıdk*. 1. Bs. Beyrût: Dârü'l-Kitâbi'l-Lübânî, 1982.
- Hillî, Cemâlüddîn el-Hasen (el-Hüseyin) b. Yûsuf b. Ali İbnü'l-Mutahhar el-. *Hulâsetu'l-ekvâl fî ma'rifeti'r-ricâl*. 2. Bs. Kum: Neşru'l-Fukâhe, 2011.
- İbn Abdurabbih, Ebû Ömer Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Abdırabbih b. Habîb el-Kurtubî el-Endelüsî. *el-'İkdu'l-ferid*. 1. Bs, 8 Cilt. Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1984.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Beyrût: Muessesetu Reyân, 2014.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfî. *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm*. Beyrût: Muessesetu Reyân, 2014.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-Arab*. 3. Bs, 15 Cilt. Beyrût: Dâru Sadr, 1994.
- İrfan, Abdülhamit. "İslam'da İsmet İnanıcı". *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*. Trc. İlhan Avni 9/96-97 (Ankara 1970).
- İsfahânî, Râğıb el-. *Müfredâtu elfâzi'l-Kur'an*. Dimaşk: Dârü'l-Kalem, 2011.
- Kâşânî, Mollâ Muhsin Muhammed b. Şâh Murtazâ b. Şâh Mahmûd el-. *es-Sâfi*. Tahran: Mektebetu es-Sadr, 1995.
- Kummî, Ali b. İbrâhîm b. Hâşim el-. *Tefsîru'l-Kummî*. 3. Bs. Kum: Dâru'l-Kitâp, 1967.
- Kummî, Ali b. İbrâhîm b. Hâşim el-. *Tefsîru'l-Kummî*. 3. Bs. Kum: Dâru'l-Kitâp, 1967.
- Küçüköner, Halide Rumeysa. "Ahmedîlik'te Hilafet Eksenli Ayrışmalar". *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* 14/2 (Güz 2021): 862-903.
- Küleynî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshâk el-. *el-Kâfi*. Tahran: Dârü'l-kütübi'l-İslâmî, 2008.
- Ma'rife, Muhammed Hâdî. *et-Tefsîr ve'l-mufessîrîn fî sebihi'l-keşib*. Meşhed: el-Câmi'etu'r-Ravdiyye li'l-'Ulûmi'l-İslâmî, 2011.

- Malatî, Ebü'l-Hüseyin Muhammed b. Ahmed b. Abdirrahmân et-Tarâifî el-Askalânî el-. *et-Tenbîh ve'r-reddu 'alâ ehli'l-ehvâi ve'l-bide'*. 1. Bs. Beyrût: el-Ma'hedü'l-İlmânî li'l-Ebhâsi's-Şarkıyye, 2009.
- Meclisî, Muhammed Bâkır b. Muhammed Takî b. Maksûd Alî el-. *Bihâru'l-envâr el-câmi'etu li ahhâri eimmeti'l-athâr*. 1. Bs. Beyrût: Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî, 1978.
- Murtazâ, Alemü'l-hüdâ Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Muhammed el-Alevî eş-Şerîf el-. *Tenzîhu'l-enbiyâ*. Tahran: Medrese 'Âli Şehîd Mutahhârî, 1960.
- Öz, Ruhullah. *Ruhullah Öz, Fahreddîn e-Râzî'nin Perspektifinden Antropomorfizm ve Tenzih*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2020.
- Râzî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahrüddîn er-. *İsmetu'l-enbiyâ*. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1988.
- Râzî, Ebü'l-Futûh, Hüseyin b. Ali,. *Ravdu'l-cinân ve rûhu'l-cenân*. 20 Cilt. Meşhed: Astâni Kuds-ı Razavî, 1987.
- Saffâr, Muhammed b. Hasan es-. *Besâirü'd-derecât*. Kum: Mektebetu Ayetullah el-Mer'eşî, 1984.
- Sinanoğlu, Mustafa. "Kelamcıların İsmet Anlayışının Kur'an Açısından Değerlendirilmesi". *Dini Araştırmalar* 3/8 (2000): 166-188.
- Şehristânî, Ebü'l-Feth Tâcüddîn (Lisânüddîn) Muhammed b. Abdilkerîm b. Ahmed. *el-Milel ve'n-nihal*. 3 Cilt. Kahire: Muessesetu'l-Halebî, 1968.
- Şen, Mustafa. "İsmet Sıfatının Kur'an Yorumuna Etkisi (Hz. Dâvûd Örneği)". *Ekev Akademi Dergisi*. 77 (2019): 297-322.
- Şeyh Müfid, Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî. *en-Nuketü'l-i'tikâdiyye*. 1. Bs. el-Mu'temeru'l-Âlemî, 1993.
- Şeyh Müfid, Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî. *Evâilü'l-makâlât*. 1. Bs. el-Mu'temeru'l-Âlemî, 1993.
- Şeyh Müfid, Ebü Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî el-Ukberî. *Tashîhu İ'tikâdâtü'l-İmâmiyye*. 1. Bs. Kum: el-Mu'temeru'l-Âlemî, 1993.
- Şeyh Sadûk, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî. *el-Emâlî*. Necef: el-Mektebetü'l-Hayderiyye, 1970.
- Şeyh Sadûk, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî. *el-Hisâl*. Kum: Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1983.
- Şeyh Sadûk, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî. *el-İ'tikâdât*. 2. Bs. Kum: Müessesetu'l-İmâmu'l-Hâdî, 2013.
- Şeyh Sadûk, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî. *et-Tevhîd*. 1. Bs. Kum: Muessesetu'n-Neşri'l-İslâmî, 1978.
- Şeyh Sadûk, Ebü Ca'fer Muhammed b. Alî b. el-Hüseyin b. Mûsâ b. Bâbeveyh el-Kummî. *Me'âni'l-ahbâr*. Beyrût: Dârü'l-Ma'rife, 1979.
- Tabâtabâi, Muhammed Hüseyin b. Muhammed b. Muhammed Hüseyin. *el-Mizân fî tefsîri'l-Kurân*. 2. Bs. Beyrût: Muessetu'l-A'lemî, 1970.
- Taberî, Ebü Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et-. *Câmi'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Muessesetu'r-Risâle, 2000.
- Tabersî, Ebü Alî Emînüddîn (Emînü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-. *Mecma'u'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dârü'l-'Ulûm, 2005.
- Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-. *Şerhu'l-Mekâsîd*. Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2001.
- Tehânevî, Muhammed A'lâ b. Alî b. Muhammed Hâmid el-Fârûkî et-. *Keşşâfu istilâhâtü'l-funûn ve'l-'ulûm*. 2 Cilt. Beyrût: Mektebetu Lübnân Nâşirûn, 1996.
- Tûsî, Ebü Ca'fer Muhammed b. el-Hasen b. Alî et-. *et-Tibyân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrût: Dâru İhyâi't-Tûrâsi'l-Arabî, t.y.
- Türcan, Galip. "Peygamberlerin İsmeti Meselesi". *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 10 (2003): 91-114.
- Ünverdi, Veysi. "Mu'tezile'de Peygamberlerin İsmeti". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 15/1 (2015): 71-111.
- Zebîdî, Ebü'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseyinî ez-. *Tâcü'l-'Arûs*. Kuveyt: Dârü'l-Hidâye, t.y.
- Zeccâc, Ebü İshâk İbrâhîm b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî ez-. *Me'âni'l-Kur'ân*. 1. Bs. Beyrût: Alemü'l-Kütüb, 1988.

EXTENDED ABSTRACT

It has been argued that belief in ismah (infallibility) emerged and formed by the influence of ahl al-kitâb and the development of Shiite theology in Islamic culture after the third century. However, when the historical process is examined, it will be seen that the first manifestations of the ismah belief (infallibility) existed in the Qur'an, hadiths, some narrations and then it was systematized gradually. The word ismah is used in the Qur'an in the sense of protection and there are some verses in the Qur'an that can be associated with the ismah of the prophets. While some of these indicate the ismah related to tabligh, others point to the actual ismah. There are even those who say that verses are indicating physical protection. The words of 'Alī ibn Abī Ṭālīb (d. 40/661) about ismah of Prophet David and Prophet Solomon, the claims of the Ezarika denomination about the ismah of the prophets are the early historical documents showing that that issue was at least known and defended at that time. The narrations attributed to Ali b. Husayn (d. 94/712), one of the Shiite imams, Abu Ca'fer Muhammad al-Bakir (d. 117/733) and Hisham b. al-Hakem al-Wâsiti (d. 179/795) are some of them. Various accounts of the dialogue between the Abbasid caliph Ma'mun (d. 218/833) and the eighth imam Ali er-Rıza (d. 203/819) clearly show that the ismah of the prophets was defended at that time.

Since the prophets are considered both before and after prophethood innocent in all their conscious or unconscious actions in Shia, the meaning of ismah as a term is defined differently from the definition of Ahl as Sunnah. Islamic denominations have put forward different views about which period of prophets is covered by ismah and which attributes of prophets are within the scope of ismah. However, our aim in the study is not these views themselves, but to determine and evaluate the effect of this belief on the interpretation of the verses after conveying the belief of ismah in Shiite thought and to determine and evaluate the verses that are interpreted contrary to the belief of ismah in Shiite commentaries.

The belief of ismah is very effective in evaluating the tafsir narrations in Shia. Because the narrations that may harm the innocence of the prophets and angels are not accepted, especially based on the belief of ismah. Many narrations about the prophets are rejected because they are contrary to the belief of ismah. Addressing expressions in some verses that are accepted to have been revealed about the Messenger of Allah in Ahl as-sunnah sources are either attributed to others or although it is attributed to the Prophet, it is believed that what is meant is other people. This attitude is evident in most Shiite commentators. In addition, even the acceptance of authentic narrations is attributed to the fact that they do not oppose Islamic principles. Thus, many rumours that are contrary to the ismah are rejected. For this reason, it is possible to say that Shiite scholars have a strict attitude toward ismah. However, even this did not prevent some narrations contrary to the innocence of prophets and angels from being transferred to Shiite tafsir sources. For all that, the harsh attitude of Shia about the innocence of the prophets and imams sometimes turned into a situation that would harm the ismah of the prophets and angels. Since imams are considered innocent in Shia, their words based on their cultural background on some issues may also be accepted as nas by their followers.

Many studies have been carried out on the belief in ismah. In some studies, the belief in ismah has been evaluated in terms of the science of kalam or the reflections of this belief in the Qur'an have been discussed. On the other hand, the attitude of Shia about ismah is known, but since we have not come across any previous study on the belief of ismah in Shia and its reflection in tafsir, we found it appropriate to determine the attitudes of Shiite commentators on this issue. In this study, we tried to reveal that the belief in ismah in Shia is not reflected very much in the narration commentaries, and many narrations contrary to the ismah are conveyed in the Shiite narration commentaries. For this reason, we examined the narration and wisdom interpretations of authors who had an important place in Shia from the first period such as Ayyashi (d.320/932), Kummi (d.329/941), Tusi (d. 460/1067), Tabersi (d. 548/1154), Molla Muhsin al, Kashani (d. 1090/1679), Bahrani (d. 1107/1696), Majlisî (d. 1110/1698-99 [?]) and Tabatabai (d. 1322/1904). While examining the positive and negative reflections of the belief in ismah in Shia, we mostly dealt with the narration contrary to ismah.

We can say that Shiite commentators are generally critical of the narrations about the ismah of the prophets. However, it is not possible to talk about the unity of practice on this issue in Shia tafsir and that all Shiite commentators adopt the same strict attitude towards ismah. Because some narrations can harm the ismah in some of the leading narration tafsir in the early Shiite literature. Again, it seems that these rumours are mostly about other prophets than Muhammad. It is seen that some Shiite commentators, who are very meticulous when it comes to Muhammad's ismah, do not show the same sensitivity to other prophets.

Especially in the first period and some later interpretations, there were some rumours contraries to the belief of ismah. The narration about the reason why Prophet Adam was expelled from Paradise is such a narration. According to a narration that Ayyashi attribute to Ja'fer es-Sadik (d. 148/765), God wants Adam not to look at the Prophet and his family with envy, but when Adam enters Paradise, he sees them as representations and envies them. He is expelled from Paradise for denying custody and eating the fruit of envy. The same narration was later quoted by Bahrani and Majlis. Tusi also narrated a narration that Eve made Adam eat from a tree after he got drunk, and said that it was possible. This shows us that it is not possible to talk about a consensus, at least among the commentators, on the belief of ismah, which is known to be adopted by all Shia. There are many narrations contrary to the belief of ismah, which was transmitted by Kummî and sometimes by Ayyashi and later transmitted by many commentators.